

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Aššurbanipalova knihovna v Ninive

Adéla Smolová

Plzeň 2016

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra blízkovýchodních studií

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Blízkovýchodní studia

Diplomová práce

Aššurbanipalova knihovna v Ninive

Adéla Smolová

Vedoucí práce:

Mgr. Kateřina Šašková, Th.D.

Katedra blízkovýchodních studií

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2016

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2016

Na tomto místě bych chtěla poděkovat Mgr. Kateřině Šaškové, Th.D. za cenné rady, připomínky, doplňující zdroje a pomoc při zpracování mé diplomové práce. Dále bych chtěla poděkovat své rodině a přátelům za potřebnou oporu během mého studia.

Obsah

1. ÚVOD	1
2. ASÝRIE	3
2.1 Území a přírodní podmínky.....	3
2.2 Asyřané	4
2.3 Historický vývoj	5
2.3.1 Staroasyrské období (2. tisíciletí př. n. l.)	6
2.3.2 Středoasyrské období (asi 1432-1077 př. n. l.).....	8
2.3.3 Novoasyrské období (asi 900-609 př. n. l.).....	10
3. AŠŠURBANIPAL.....	14
3. 1 Mládí a nástup na trůn	14
3. 2 Výprava do Egypta.....	18
3.3 Výprava do Elamu	20
3.4 Výprava do Babylonie	20
3.5 Trestné výpravy.....	22
3.6 Konec vlády a pád říše	23
4. AŠŠURBANIPALOVA KNIHOVNA V NINIVE	25
4.1 Ninive.....	25
4.2 Písemnictví.....	30
4.2.1 Písmo.....	32
4.3 Archivy a knihovny starověkého Předního východu	34
4.3.1 Nippur.....	35
4.3.2 Mari.....	35
4.4 Vznik Aššurbanipalovy knihovny	36
4.5 Obsah Aššurbanipalovy knihovny	39

4.5.1 Omina	40
4.5.2 Zaklínání	43
4.5.2.1 Maqlû	44
4.5.2.2 Šurpu	44
4.5.2.3 Utukkū lemnūtu	45
4.5.3 Lékařské texty	45
4.5.4 Historické texty	45
4.5.5 Slovníky	46
4.5.6 Epická literatura.....	46
4.5.6.1 Enūma Eliš.....	46
4.5.6.2 Epos o Gilgamešovi	51
4.5.6.3 Atrachasís	56
4.5.6.4 Etana	59
4.5.6.5 Adapa a Jižní vítr	60
4.5.6.6 Mýtus o Errovi	61
4.5.6.7 Anzu a krádež tabulek osudu.....	62
4.5.6.8 Sestup Išтары do podsvětí.....	63
4.5.7 Chammurapiho zákoník	64
4.6 Zánik knihovny	64
5. OBJEV AŠŠURBANIPALOVY KNIHOVNY V NINIVE	66
5.1 Austen Henry Layard.....	68
5.2 Hormuzd Rassam	71
5.3 George Smith	73
6. ZÁVĚR.....	76
7. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	78

7.1 Odborné publikace a články	78
7.2 Internetové zdroje	79
8. RESUMÉ	82
9. PŘÍLOHY.....	83

1. ÚVOD

Asýrie byla mocnou říší na území severní Mezopotámie, do jejíhož čela stanul v 7. století př. n. l. král Aššurbanipal. Aššurbanipal se stal jedním z nejdéle panujících králů Asýrie a podařilo se mu shromáždit množství klínopisných tabulek rozmanitého charakteru do svého královského paláce v Ninive. Především díky tomuto počínu se jeho jméno stalo nesmrtelným.

Cílem této práce je podat ucelený přehled informací o Aššurbanipalově knihovně v Ninive. Práci si rozdělím na tři hlavní celky. V první části práce se budu zabývat historických pozadím Aššurbanipalovy vlády a postavou Aššurbanipala samotného. Zjistíme, za jakých okolností se Aššurbanipal dostal na trůn, jaké měl zájmy a s jakými problémy se musel během vlády potýkat. Podíváme se i na další historické události, díky nimž se zapsal do dějin. Také zjistíme, jak to s dějinami Asýrie vypadalo po jeho smrti.

Další část práce bude nejobsáhlejší a bude se zabývat celkovým složením textů nalezených v knihovně, různými žánry a jejich zastoupením. Nejdříve se podíváme na historii města Ninive, kde se knihovna nacházela. Uvedu i to, jak a na co staří Mezopotámci vlastně psali. Pro množství textů, které byly v knihovně nalezeny, samozřejmě nemohu zmínit všechny, proto se vyberu ty nejdůležitější z nich. Největší pozornost budu věnovat mýtu o stvoření světa *Enūma Eliš* a Eposu o Gilgamešovi, protože se domnívám, že se jedná o skutečné poklady mezopotamského písemnictví. Uvedeme si i příklady ostatních žánrů, nalezených v knihovně a nakonec se dozvíme něco o zániku knihovny.

V poslední části práce se chci zaměřit na archeologický výzkum v Ninive, především pak na období 19. století, kdy byla knihovna objevena a na postavy Austena Henry Layarda, Hormuzda Rassama a George Smitha.

Z dostupné literatury využiji děl Jiřího Cejpka, Wenera Ekschmitta, Petra Charváta, Leo Oppenheim, Jany Pečirkové, Jiřího Proseckého a dalších. Z elektronických zdrojů pak převážně články, které napsali Joshua Mark a Karen Radnerová, dále pak projekt Britského muzea Ashurbanipal Library Project a projekt State Archives of Assyria online (SAAo).

2. ASÝRIE

2.1 Území a přírodní podmínky

Území starověké Asýrie se rozkládalo v severní části území mezi řekami Eufrat a Tigris, tedy v severní Mezopotámii. Přirozené hranice na východní straně tvořilo pohoří Zagros, na jihu tok Malý Záb s horským pásmem Hamrin, na západě pak syrská poušť a na severu arménská vysočina.¹ Země dostala své jméno podle nejstaršího hlavního města, Aššuru², které je spjato s nejvyšším asyrským bohem Aššurem, který měl ve městě svůj chrám, jehož nejstarší základy nebyly dosud objeveny. Aššur ležel v jihovýchodní části oblasti a díky jeho postupné expanzi vznikla celá asyrská říše. Oblast na středním toku Tigridu, která tvořila trojúhelník mezi městy Aššurem, Ninive a Kalachem, je považována za samotné jádro asyrského území.³ Asýrie se také nacházela v samotném srdci oblasti, která je označována jako oblast tzv. Úrodného půlměsíce, a která sahala od pobřeží Palestiny, přes Sýrii k řekám Eufrat a Tigris, až k jejich ústí do Perského zálivu.⁴

Ze severní části Mezopotámie je doloženo nejstarší osídlení Mezopotámie a právě na severu se také začaly pěstovat první zemědělské plodiny, chovat dobytek a rozvíjejí se zde i nejstarší řemesla. V severní Mezopotámii vládlo mírnější podnebí než v jižní části. Díky dostatečnému množství srážek nebylo nutné v Asýrii budovat systémy umělého zavlažování. Zemědělstvím bez umělého zavlažování se Asýrie odlišovala od svého jižního souseda, Babylonie.⁵ Díky srážkám, které byly nejvydatnější na

¹ Klíma, 1985, str. 15.

² Nejstarší informace o Aššuru pocházejí z chrámu bohyně Ištar z doby okolo roku 2600 př. n. l. (Pečírková, 2000, str. 16).

³ Pečírková, 2000, str. 13 - 16.

⁴ Klíma, 1985, str. 15.

⁵ Prosecký a kol., 1999, str. 40.

podzim, a zimám, kdy sníh běžně zůstával ležet díky teplotám, které mohly dosáhnout až -7°C , se Asýrie profilovala jako země s intenzivním zemědělstvím. Orná půda však celkově zabírala pouze malou část z celkové plochy země. V asyrských údolích se pěstovala vinná réva, které se zde dařilo více, než v Babylonii. Naopak v Babylonii bylo hojně rozšířeno pěstování datlové palmy, které se v Asýrii dařilo pouze v jižní části. Běžným stromem v Asýrii byl olivovník. Z obilovin nejvíce pěstovali ječmen a proso. Mezi další významné plodiny patřil sezam a len.⁶

Asýrie oplývala dostatkem kamene, rudy a cínu. Díky tomu se mohla rozšiřovat různá řemesla a obchod. Množství lesů v asyrských údolích umožňovalo těžbu dříví ke stavebním účelům.⁷

2.2 Asyřané

Asýrie, stejně tak i Babylonie, se po celou dobu své existence musely vypořádávat s nájedzy kočovných kmenů ze syrských stepí a kmenů ze severovýchodního pohoří. Nejvýznamnější kočovníci, kteří ovlivnili charakter mezopotamské civilizace, přicházeli ze Sýrie. Šlo o semitské kmeny Akkadů, Amoritů, Aramejců a Arabů, díky nimž se charakter mezopotamské civilizace vyznačoval značnou multikulturní pestrostí.⁸ Politika asyrských králů také přispívala k etnické pestrosti. Králové často deportovali obyvatele z dobytých území do Asýrie a za Asyřana pak byl považován každý člověk, který se stal poddaným asyrského krále.⁹ Mezopotámii spojovalo především společné kulturní dědictví, které

⁶ Klíma, 1985, str. 16-17.

⁷ Tamtéž, str. 17.

⁸ Pečírková, 2000, str. 14.

⁹ Prosecký a kol., 1999, str. 41.

udržovali písaři. Díky jejich pilné práci a dlouhé tradici máme mnoho informací o civilizaci starověkých Mezopotámců.¹⁰

Název „Asyřané“ musíme chápat jako politický, ne etnický pojem. Důvodem je časté mísení se s ostatními národy.¹¹ V nejstarším období bylo obyvatelstvo Asýrie převážně semitského původu. Semité přišli ze západu a dali ráz celé společnosti. Používali semitskou asyrštinu, která tvořila dialekt akkadštiny.¹² Později, přibližně v 15.–14. století př. n. l., se obyvatelstvo promísilo s Churrity. Churrité nám zanechali mnoho klínopisných dokumentů z doby jejich nadvlády nad Asýrií. Díky nim máme přehled o hospodářských poměrech a společenských vztazích té doby. Dokumenty jsou psané v asyrštině s churritskými prvky. Od konce 2. tisíciletí př. n. l. začínal převažovat aramejský prvek. S příchodem Aramejců se celá Asýrie začala aramenizovat a aramejšтина se s hláskovým písmem stává hlavním jazykem Asýrie.¹³

2.3 Historický vývoj

První doklady o přechodu k usedlému způsobu života a rozvoji zemědělství se datují do doby okolo roku 9000 př. n. l. na území Palestiny, Sýrie, severní Mezopotámie a o něco později i v jižní Mezopotámii. Okolo roku 3500 př. n. l. vznikly na území jižní Mezopotámie, v Sumeru, nejstarší městské státy. Pod vlivem jižní části Mezopotámie dochází k postupným změnám i v části severní. Běžnou součástí života mezopotamské společnosti se stala válka. Dokladem jsou sídliště obehnaná hradbami. Prohlubuje se také stratifikace společnosti, což nám dokládají rozdíly ve výbavě hrobů i stavby, které byly svou velikostí určeny mocným a bohatým obyvatelům.

¹⁰ Pečírková, 2000, str. 14.

¹¹ Prosecký a kol., 1999, str. 41.

¹² Klíma, 1985, str. 19.

¹³ Tamtéž, str. 20.

Chrámů v Sumeru se staly nedílnou součástí sídlišť. Představovaly centrum kultu, ale i hospodářského a politického života. Jejich důležitost byla zdůrazňována monumentální rozlohou a okázalou výzdobou.¹⁴ V Asýrii byly chrámy naopak skromnější, až na některé výjimky chrámových komplexů, které přejaly sumerské vlivy.¹⁵ V severní části Mezopotámie bylo městské osídlení méně rozvinuté, než města v Sumeru. Zemědělství, pastevectví a řemesla představovala hlavní zdroj obživy obyvatel. Rovněž vzkvétal dálkový obchod, především se Sýrií, Malou Asií, Íránem a s oblastmi u Indického oceánu.¹⁶

Dějiny Asýrie se dělí do tří období, která se označují jako staroasyrské období (2. tisíciletí př. n. l.), středoasyrské období (asi 1432-1077 př. n. l.) a novoasyrské období (asi 900-609 př. n. l.).

2.3.1 Staroasyrské období (2. tisíciletí př. n. l.)

Nejstarší dějiny Asýrie jsou tvořeny dějinami městského státu Aššur. Na konci 3. tisíciletí se Aššur profiloval jako město bohatých obchodníků, kteří měli své obchodní kolonie na území Sýrie a Malé Asie. Aššur ležel na křižovatce obchodních cest a tato skutečnost výrazně ovlivnila ráz města.¹⁷

Po pádu III. dynastie z Uru¹⁸ se vlády v Aššuru ujala domácí dynastie. Jména jejich panovníků jsou doložena v asyrském královském seznamu, který se zachoval v kopii z 1. tisíciletí př. n. l., a uvádí jména vládců, kteří v Aššuru vládli přibližně od roku 2500 až do 8. století př. n. l.¹⁹ Vzhledem

¹⁴ Pečirková, 2000, str. 15.

¹⁵ Výjimku tvoří velké chrámové komplexy v Tell Bráku a v Tepe Gaura (Pečirková, 2000, str. 15).

¹⁶ Pečirková, 2000, str. 15-16.

¹⁷ Tamtéž, str. 17.

¹⁸ III. dynastie v Uru vládla v Sumeru v letech 2112-2004 př. n. l., ovládla také část severní Mezopotámie. Tato doba byla posledním obdobím rozkvětu Sumeru. Říše zaniká po útoku severních i východních nepřátel a Ur klesl na úroveň provinčního střediska (Prosecký a kol., 1999, str. 397).

¹⁹ Pečirková, 2000, str. 17.

k tomu, že byl seznam sepsán mnohem později a je fragmentární, lze se o něj jako o věrohodný zdroj informací opírat jen částečně.²⁰

Politický systém v Aššuru byl oligarchický a spočíval v rovnováze tří institucí: krále, městského shromáždění a úřadu *límu*. Panovník svou moc legitimizoval na základě vztahu s bohem Aššurem. Spojení královského úřadu s kultem boha Aššura se stalo charakteristickým rysem asyrské politiky až do konce asyrských dějin. Nejvyšší autoritou ve staroasyrské společnosti bylo městské shromáždění, které omezovalo moc krále. Rozhodovalo o politických a právních záležitostech, volilo úředníky a řešilo záležitosti v koloniích. Rozhodnutí shromáždění bylo konečné a nebylo možné se proti němu odvolat. Členem shromáždění se zpravidla stal příslušník bohaté rodiny. *Límu* byl nejvyšším exekutivním úředníkem města, hlavou administrativy a zároveň sloužil jako způsob datování. Úředník *límu* dával totiž své jméno roku, ve kterém vykonával službu.²¹ Ve staroasyrském období měl úřad *límu* značnou moc, s postupným růstem královské moci však důležitost úřadu klesá. Od středoasyrského období byl *límu* pouze čestným titulem, který získal panovník ve druhém roce své vlády.²²

Na konci 18. století př. n. l. se vlády v Aššuru ujímá dynastie amorejského původu. Jejím zakladatelem a nejvýznamnějším představitelem byl Šamší-Adad I.²³ (1815-1782 př. n. l.). Šamší Adad se snažil zapojit své dva syny do správy Asýrie, jeho synové však bohužel nedokázali pokračovat v otcových stopách a všechna dobytá území byla opět ztracena. Starší ze synů Šamší-Adada Išme-Dagan sice převzal asyrský trůn, jeho moc se však

²⁰ Nováková, Pecha, Rahman, 1998, str. 78.

²¹ Úřad *límu*, nebo také úřad ročního eponyma, datoval královské nápisy, právní, administrativní a obchodní dokumenty. Písaři museli znát přesné pořadí *límu*, sestavovali tak jejich seznamy, které nám dnes slouží jako důležitá pomůcka při datování asyrských dějin (Prosecký a kol., 1999, str. 95).

²² Pečirková, 2000, str. 29-30; Prosecký a kol., 1999, str. 95.

²³ Za své sídelní město si zvolil Šubat-Enlil v severní Mezopotámii (Nováková, Pecha, Rahman, 1998, str. 82).

omezila pouze na centrální část území.²⁴ Po jeho smrti nastalo v Aššuru období politické nestability. Panovníci Aššuru sice pocházeli z domácí dynastie, stali se však vazaly churritských králů z Mitanni²⁵. Aššur, jako město bohatých obchodníků, byl již dávnou minulostí.²⁶

2.3.2 Středoasyrské období (asi 1432-1077 př. n. l.)

Od konce 15. století př. n. l. se mitannský stát začal postupně rozpadat a kolem roku 1350 př. n. l. definitivně ztratil moc nad Asýrií. Pro Asýrii tak začíná období mocenského vzestupu a zahájení výbojů do okolních zemí. Asyrští vládcové postupně rozšiřují své území, především se soustředili na Mitanni a kassitskou Babylonii. Rozmach středoasyrského státu je pevně spjat se jménem krále Aššur-uballita I.²⁷ (1365-1330 př. n. l.). Tento panovník docílil toho, že se Asýrie stala rovnocenným partnerem hlavních mocností na Předním východě, navázal styky s Egyptem a začal uplatňovat nároky na Babylonii.²⁸ Doba vlády Aššur-uballita je také počátkem asyrské expanze, která se po několik dalších století stala charakteristickou pro asyrskou politiku. Došlo i ke změně v titulatuře panovníka, Aššur-uballit se začal oslovovat jako *šar mát Aššur*, tedy král Asýrie.²⁹

Aššur-uballitovi nástupci pokračovali v jeho stopách a dále rozšiřovali vliv Asýrie na okolní státy. Aššur-uballitův vnuk Arik-dín-ili³⁰ (1319-1308 př. n. l.) již důsledně užíval titulu krále a také jako první vládce Asýrie popisuje svá válečná tažení. Od této doby se popisy válečných tažení staly neodmyslitelnou součástí královských nálezů. Syn Arika-dín-ili Adad-nárarí

²⁴ Nováková, Pecha, Rahman, 1998, str. 83.

²⁵ Státní útvar, který vznikl asi v 17.-16. stol. př. n. l. v oblasti severní Mezopotámie a severovýchodní Sýrie (Prosecký a kol., 1999, str.243).

²⁶ Pečirková, 2000, str. 37-39.

²⁷ Akkadsky „Aššur (mu) dal život“ (Prosecký a kol., 1999, str. 43).

²⁸ Nováková, Pecha, Rahman, 1998, str. 106.

²⁹ Pečirková, 2000, str. 41.

³⁰ Akkadsky „dlouhý je soud boží“ (Prosecký a kol., 1999, str. 36).

I.³¹ (1307-1275 př. n. l.) úspěšně bojoval proti horským kmenům na severu a především pak proti Chanigalbatu, státu, který zbyl z Mitanni.³²

Král Salmanassar I.³³ (1274-1245 př. n. l.), syn Adad-naráriho, také úspěšně bojoval s mitanským státem. Navíc podnikl tažení do východní Anatólie, kde zvítězil v bitvě proti urartejským kmenům.³⁴ Salmanassar přestavěl královský palác a chrám boha Aššura, stavěl také v Ninive, které tak získalo na významu.³⁵

Nástupce Salmanassara I., Tukultí-Ninurta I.³⁶ (1244-1208 př. n. l.), porazil Babylon. Král Babylonu, Kaštiliaš IV., byl zajat a v poutech odveden do Asýrie.³⁷ Toto vítězství však bylo pouze dočasné a neznamenal ovládnutí Babylonie. V Asýrii se zároveň začala šířit babylonská kultura, včetně kultu hlavního babylonského boha Marduka. Na jedné straně viděla Asýrie v Babylonii kulturní inspiraci, na straně druhé těžkého politického soupeře. Ke konci jeho vlády propukla politická krize a Tukultí-Ninurta byl během povstání zavražděn, patrně jedním ze svých synů. Po jeho smrti následovalo období ne příliš příznivé pro Asýrii. Na trůnu se střídali jeho synové, z nichž posledního přemohla babylonská vojska a Asýrie přišla o většinu území.³⁸

Na konci 2. tisíciletí př. n. l. Asýrie znovu upevňuje svou moc. Vlády se ujímá Tiglatpilešar I.³⁹ (1114-1076 př. n. l.), který bojoval ve východní Anatólii a v syrsko-palestinské oblasti. Jeho vláda je obdobím silného asyrského státu a velkého hospodářského rozkvětu. Na jeho popud byl

³¹ Akkadsky „(bůh) Adad je mojí pomocí“ (Prosecký a kol., 1999, str. 12).

³² Pečirková, 2000, str. 41-42.

³³ Akkadsky „(bůh) Šulmánu je nejpřednější“ (Prosecký a kol., 1999, str. 327).

³⁴ Nováková, Pecha, Rahman, 1998, str. 106.

³⁵ Pečirková, 2000, str. 44.

³⁶ Akkadsky „mým pomocníkem je (bůh) Ninurta“ (Prosecký a kol., 1999, str. 389).

³⁷ Tato porážka Babylonu se stala námětem eposu o Tukultí-Ninurtovi, jejímiž hrdiny jsou oba panovníci. Autor byl značně proasyrsky zaměřený a je toho názoru, že Tukultí-Ninurta byl k válce donucen poté, co babylonský král porušil přísahu a vyvolal tak hněv bohů (Nováková, Pecha, Rahman, 1998, str. 107).

³⁸ Pečirková, 2000, str. 45; Prosecký a kol., 1999, str. 389.

³⁹ Akkadsky „důvěřuji v syna (chrámu) Ešarra“ (Prosecký a kol., 1999, str. 384).

shromážděn soubor právních zásad, tzv. středoasyrský zákoník. Také nechal sepsat předpisy regulující život a správu královského paláce, tzv. harémové edikty. Po jeho smrti došlo ke ztrátám provincií a moc panovníků se omezila zřejmě jen na centrální oblast Asýrie, tedy kolem středisek Aššuru a Ninive. Ze západu navíc začínají pronikat semitští Aramejci, kteří zakládají, především na území Palestiny a Sýrie, malé městské státy a začínají hrát po dalších pár století důležitou úlohu na Předním východě.⁴⁰

2.3.3 Novoasyrské období (asi 900-609 př. n. l.)

Období od smrti Tiglatpilešara I. do 9. století př. n. l. bývá označováno jako období úpadku Asyrské říše. Asyřanům se však přiznává, že dokázali odporovat vlnám Aramejců a usměrňovat jejich tlak. Díky společnému nepříteli, Aramejcům, uzavřela Asýrie s Babylonií přátelství. Obě země však musely čelit vnitřním problémům.⁴¹

Opětovný vzestup asyrského státu byl obtížný. Obnovit moc Asýrie se podařilo až Aššur-dánovi II. (934-912 př. n. l.), který přešel vůči Aramejcům do ofenzivy. Postupně dobýval zpět ztracená území a tím formoval válečnický charakter státu. Aktivně se zapojil i v otázce hospodářské krize v zemi. Jeho syn Adad-nárári II. (911-891 př. n. l.) následoval svého otce ve snaze získání bývalých oblastí na západě. Nakonec se mu podařilo porazit Aramejce a obsadit oblasti v jižní části říše, které si podmanili Babyloňané.⁴²

Po období, ve kterém asyrští vládcové upevnili vnitřní stabilitu státu, nastoupila řada asyrských králů, kteří učinili z Asýrie nejmocnější stát na Předním východě. Prvním z těchto velkých králů byl Aššurnasirpal II.⁴³ (883-859 př. n. l.), který obnovil velikost Asýrie z doby před aramejskými vpády. Vybudoval si nové hlavní město, Kalchu, které zcela přestavěl. Na

⁴⁰ Nováková, Pecha, Rahman, 1998, str. 108-110; Pečirková, 2000, str. 48-49.

⁴¹ Klíma, 1985, str. 38-39.

⁴² Pečirková, 2000, str. 65-66.

⁴³ Akkadsky „Aššur je ochráncem prvorozeného syna“ (Prosecký a kol., 1999, str. 45).

konci jeho vlády ovládala Asýrie oblast od jižního Libanonu až k jižnímu Kurdistánu.⁴⁴

Salmanassar III. (858-824 př. n. l.), syn Aššurnasirpala II., pokračoval v politice svého otce a stál v čele mnoha vojenských tažení. Velikou pozornost upíral směrem k Sýrii. Ke konci jeho vlády došlo k povstání, v jehož čele byl jeden z jeho synů. Po jeho smrti nastoupil jeho druhý syn Šamší-Adad V. (823-811 př. n. l.), kterému se podařilo povstání potlačit. Podnikal válečné výpravy do Babylonie a nakonec ovládl její centrální část. Po smrti Šamší-Adada měl nastoupit jeho syn Adad-nárarí III. (810-783 př. n. l.), tou dobou ještě nezletilý. Vlády se ujala jeho matka Sammuramat⁴⁵, která s ním vládla 6 let jako regentka. Sám pak vytáhl proti Sýrii. Konec jeho vlády je spojen s opětovnými ekonomickými potížemi a vnitřní nestabilitou. Na trůně se rychle za sebou vystřídali jeho tři synové, ale žádný z nich nedosáhl úspěchů svého otce a síla Asýrie na chvíli slábne.⁴⁶

Zpět na vrchol se Asýrie dostala za vlády Tiglatpilesara III. (744-727 př. n. l.), který reorganizoval armádu a svými výboji a reformami znovu učinil z Asýrie mocné impérium. Zajistil vnitřní pořádek a hospodářský růst země, dokonce udržoval přátelské vztahy s babylonskými městy a přivlastnil si babylonskou korunu. Jeho hlavním cílem se stala říše Urartu⁴⁷ a Sýrie.⁴⁸

Po smrti Tiglatpilesara III. nastoupil na trůn jeho syn Salmanasar V. (726-722 př. n. l.). O jeho životě se nedochovalo mnoho pramenů. Ví se, že byl také korunován za krále Babylonie a uspořádal tažení do Palestiny, kde se mu po třech letech obléhání podařilo dobýt hlavní město severního

⁴⁴ Pečirková, 2000, str. 67-68.

⁴⁵ Řecky Semiramis, je jako jediná žena v asyrských dějinách doložena vlastním nápisem. Podle řecké legendy nechala vystavět Babylon a visuté zahrady, jeden ze sedmi starověkých divů světa. Patří jí také jedna ze tří dochovaných stél královských manželek nalezených v Aššuru (Prosecký a kol., 1999, str. 333).

⁴⁶ Pečirková, 2000, str. 71-72.

⁴⁷ Rozsáhlý státní útvar rozkládající se ve východní Anatolii, Zakavkazsku, severní Mezopotámii a severozápadním Íránu (Prosecký a kol., 1999, str. 400).

⁴⁸ Mark, 2014, <http://www.ancient.eu/assyria/>. Citováno dne: 17. 4. 2016.

židovského království Samaří. Konec jeho vlády poznamenaly vnitřní nepokoje ve státě a vlády se zmocnil Sargon II.⁴⁹ (721-705 př. n. l.). O jeho původu se toho moc neví, některé prameny uvádějí, že byl synem Tiglatpilesara III. Sargon II. je zakladatelem slavné asyrské dynastie, Sargonovců, která Asýrii dovedla až na úplný vrchol politické i vojenské moci. Sargon se musel vypořádat s nepokoji v Babylonii, které vyvolávaly chaldejské a aramejské kmeny. Nakonec se mu podařilo vzpoury potlačit a přijal babylonskou korunu. Několikrát se střetl i se svým úhlavním nepřítelem, Urartu. Významně se zapsal do dějin i tím, že nechal vybudovat nové hlavní město Dúr-Šarrukín. Sargon zemřel během válečné výpravy a jeho tělo nebylo nalezeno a řádně pohřbeno.⁵⁰

Sargonův syn Sinacherib⁵¹ (704-681 př. n. l.) se musel hned po nástupu na trůn vypořádat s oživením protiasyrských hnutí v podmaněných zemích. Jedním z povstalců byl i judský král Chizkijáš. Sinacherib rovněž znovu dobyl Babylon a zaútočil na Elam, ten se ale krutě pomstil. Elamské vojsko vtrhlo do severní Babylonie, vypálilo město Sippar a zajalo Sinacheribova syna. Elamité dosadili na babylonský trůn svého spojence. Babylon byl ještě mnohokrát terčem trestných výprav a při té poslední jej Sinacherib srovnal se zemí. Sinacherib nakonec zajistil, díky četným vojenským tažením, relativní klid v podmaněných zemích. Také vybudoval nové hlavní město Ninive, nechal rozšířit jeho ulice a vybudoval královský palác. S koncem jeho vlády jsou spojeny rozbroje týkající se následovnictví. Sinacheribův nejstarší syn zahynul v elamském zajetí a zbývalo dalších pět synů. Nakonec byl zvolen Asarhaddon, ze všech synů nejmladší. Sinacherib byl zavražděn,

⁴⁹ Akkadsky „pravý král“ (Prosecký a kol., 1999, str. 331).

⁵⁰ Nováková, Pecha, Rahman, 1998, str. 136-144.

⁵¹ Akkadsky „(bůh) Sín (mi) nahradil bratry“ (Prosecký a kol., 1999, str. 335).

nejspíše svým druhorozeným synem během vzpoury, která propukla v důsledku mocenských konfliktů.⁵²

Asarhaddon⁵³ (680-669 př. n. l.) se snažil od samého počátku své vlády sjednat v zemi pořádek. Poté chtěl napravit škody, které v Babylonii napáchal jeho otec. Vydal oficiální prohlášení, ve kterém tvrdil, že Babylon byl zničen bohy kvůli nedostatku úcty a Asarhaddon byl prý bohy vybrán, jako prostředník pro jeho obnovu. Babylon byl díky jeho snaze relativně obnoven, politická situace avšak nebyla nadále klidná. Asarhaddon se dále rozhodl pro vpád do vlastního území Egypta a ovládl Dolní Egypt.⁵⁴ Brzy však došlo k vlně protiasyrských povstání a Asarhaddon při výpravě do Egypta náhle zemřel. Po jeho smrti došlo k další nástupnické krizi. Asarhaddon svěřil vládu nad Asýrií svému mladšímu synovi, Aššurbanipalovi, kterému je věnována celá následující kapitola.⁵⁵

S Aššurbanipalovou smrtí končí období velkých asyrských králů. Vláda jeho dvou synů byla slabá, poznamenaná složitou vnitřní situací v zemi. Nedokázali zabránit vzestupu moci Babylonie a tlaku médských kmenů a Peršanů na východě.⁵⁶ Roku 612 př. n. l. Babyloňané spolu s Médy dobyli a obsadili Ninive. Králem Asýrie se prohlásil Aššur-uballit II., ten byl ale roku 609 poražen a Asýrie se stala minulostí.⁵⁷

⁵² Nováková, Pecha, Rahman, 1998, str. 145-149.

⁵³ Akkadsky „(bůh) Aššur dal bratra“ (Prosecký a kol., 1999, str. 38).

⁵⁴ Mark, 2014, <http://www.ancient.eu/assyria/>. Citováno dne: 17. 4. 2016.

⁵⁵ Nováková, Pecha, Rahman, 1998, str. 150-151.

⁵⁶ Tamtéž, str. 155.

⁵⁷ Glassner, 2004, str. 50-51.

3. AŠŠURBANIPAL

„Já jsem Aššurbanipal, velký (král), mocný král, král světa, král Asýrie, král čtyř oblastí (světa), potomek Asarhaddona, krále světa, krále Asýrie, místokrále Babylonu, krále Sumeru a Akkadu; vnuk Sinacheriba, krále světa, krále Asýrie.“⁵⁸

Doba panování krále Aššurbanipala⁵⁹ (668-627 př. n. l.) v Asýrii se řadí do novoasyrského období. Byl čtvrtým a zároveň posledním panovníkem slavné dynastie Sargonovců.

3. 1 Mládí a nástup na trůn

Přesný rok Aššurbanipalova narození není znám. Narodil se jako mladší ze synů krále Asarhaddona.⁶⁰ Jeho nejstarší bratr Sín-nádin-apli byl předurčen pro asyrský trůn, jeho druhý starší bratr Šamaš-šum-ukín měl dostat trůn babylonský. Aššurbanipal tedy zpočátku neměl nárok na trůn. Sín-nádin-apli však náhle zemřel a situace se radikálně změnila.⁶¹

Aššurbanipalův otec Asarhaddon vyřešil otázku nástupnictví svých synů následovně. Staršího syna Šamaš-šuma-ukína určil králem Babylonu, k této funkci byl již stejně vychováván, mladšího Aššurbanipala jmenoval králem Asýrie. Poté nechal shromáždit své úředníky a některé ze svých vazalů, aby odpřísáhli věrnost oběma následovníkům.⁶² Roku 1955 byly objeveny tabulky, které obsahují přísežná ujednání Asarhaddona s médskými náčelníky. Hlavní část dokumentu tvoří ujednání, jimiž

⁵⁸ Luckenbill, 1927, str. 323.

⁵⁹ Akkadsky „Aššur je stvořitelem dědice“, řecky Sardanapallos (Prosecký a kol., 1999, str. 44).

⁶⁰ Mark, 2009, <http://www.ancient.eu/Ashurbanipal/>. Citováno dne: 7. 4. 2016.

⁶¹ Fincke, 2003, str. 119.

⁶² Nováková, Pecha, Rahman, 1998, str. 151-152; Pečírková, 2000, str. 95-96.

Asarhaddon zavazuje médské náčelníky, aby nijak neohrožovali bezpečnost nebo život nástupce trůnu.⁶³ V textu se praví:

„Ujednání (které) uzavřel s tebou Asarhaddon, král Asýrie, před velikými bohy nebe i země, týkající se Aššurbanipala, následníka, syna Asarhaddona, krále Asýrie, tvého pána, kterého jmenoval a pověřil nástupnictvím. Až Asarhaddon, král Asýrie, zemře, necháš uvést Aššurbanipala, následníka, na královský trůn, on bude vykonávat královskou vládu asyrskou nad tebou. Budeš jej chránit v poli, v městě, budeš pro něj bojovat a položíš za něj život. Budeš s ním mluvit upřímně, pravdivě, dáš mu oddaně spolehlivou radu, jeho kroky povedeš správnou cestou.“⁶⁴

K plnění uvedených povinností se náčelníci přísežně zavázali. Dále odpřísáhli, že se zdrží jakýchkoliv pokusů o vzpouru a napomáhání jiné osobě, která by si nárokovala trůn. Také se zavázali, že nebudou o Aššurbanipalovi šířit nic hanlivého. V případě, že by Asarhaddon zemřel za nezletilosti svých synů, náčelníci byli zavázáni, že pomohou Aššurbanipalovi převzít asyrský trůn. Náčelníci museli slíbit, že text nijak nezmění ani nezničí. Pokud by porušili přísahu, stihl by je boží trest:

„(Odpřísáhneš), že nezměníš (tento doklad), že jej nevložíš do ohně, ani nehodíš do vody, ani nezahrabeš do země... (Učiniš-li tak), necht' Aššur, král bohů, jenž určuje Osudy, určí ti zlo a nikoliv dobro, necht' tě nikdo neobdaří otcovstvím a dosažením vysokého věku.“⁶⁵

Aššurbanipal byl vychován, stejně jako ostatní princové, k tomu, aby ovládal válečnické a lovecké umění. Navíc se mu dostalo i literárního

⁶³ Klíma, 1985, str. 118.

⁶⁴ Tamtéž, str. 181-182.

⁶⁵ Tamtéž, str. 183.

vzdělání. Uměl číst, psát a sám se ve svých análech chlubil, že se účastnil debat během shromáždění učenců. Nejspíše byl původně určen k vysoké chrámové funkci.⁶⁶

V Aššurbanipalových análech se o jeho výchově píše:

„V radosti a nadšení jsem vstoupil do bít ridúti, místa vědění a svazku s kralováním (...) Také já, Aššurbanipal, jsem si v něm osvojil moudrost Nabúovu, veškeré vzdělání všech písařských profesí v celém rozsahu jeho učení. Naučil jsem se střílet lukem, jezdit na koni a držet otěže vozu.“⁶⁷

Roku 669 př. n. l. na cestě do Egypta, kde propuklo povstání, Asarhaddon zemřel. Po smrti otce se Šamaš-šuma-ukín nedokázal smířit s tím, že by se měl jakožto babylonský král podřizovat svému mladšímu bratrovi. Tuto nástupnickou krizi se podařilo zažehnat Nakíji (Zakútu)⁶⁸, matce Asarhaddona a babičce Aššurbanipala. Na její příkaz byli svoláni nejvyšší hodnostáři a významní vazalové, kteří museli odpřísáhnout Aššurbanipalovi věrnost.⁶⁹ Na začátku smlouvy se praví:

„Smlouva Zakútu, královny Sinacheriba, krále Asýrie, matky Asarhaddona, krále Asýrie (...) Každý, kdo (je součástí) této smlouvy, kterou královna Zakútu uzavřela s celým národem, týkající se jejího oblíbeného vnuka Aššurbanipala, někdo z vás, kdo by vymyslel a provedl ošklivou věc nebo vzpouru proti svému pánu Aššurbanipalovi, králi Asýrie...“⁷⁰

⁶⁶ Prosecký a kol., 1999, str. 44; Pečirková, 2000, str. 96.

⁶⁷ Nováková, Pecha, Rahman, 1998, str. 154.

⁶⁸ Babylonská princezna aramejského původu, která oplývala silným charakterem. Jako u jediné ženy v asyrských dějinách je doložen její politický vliv písemnými prameny (Prosecký a kol., 1999, str. 262).

⁶⁹ Nováková, Pecha, Rahman, 1998, str. 151-152; Pečirková, 2000, str. 95-96.

⁷⁰ Zakutu Treaty, SAA 02 008, <http://oracc.museum.upenn.edu/saao/corpus>. Citováno dne: 7.4 2016.

V textu se dále uvádí výčet věcí, kterými by se člověk provinil vůči králi. Pokud by člověk i jen slyšel o plánované vzpouře, či plánu zabít krále měl povinnost celou věc oznámit:

„...pokud byste slyšeli a věděli, že existují lidé, kteří podněcují povstání či spiknutí (...) ať už jde o kohokoliv v národě, měli byste je chytit a přinést Zakútu...“⁷¹

Aššurbanipal samozřejmě odůvodnil své zvolení dle tradice, tedy že byl miláčkem bohů, kteří ho obdarovali vládou, a otec si jej vybral pro jeho mimořádné schopnosti.⁷²

Dochoval se Aššurbanipalův korunovační hymnus, který byl sepsán u příležitosti Aššurbanipalovy korunovace. Začátek textu je věnován oslavě bohů Aššura a Šamaše. Uvádí se, že bůh Aššur předal Aššurbanipalovi vládu a Aššurbanipal teď musí vládu upevnit na zemi. Dále je vysloveno přání, aby byli bohové s Aššurbanipalovou vládou spokojeni a aby se panovníkovi dostalo dlouhého života, štěstí a radosti. V textu se praví:

„Dej našemu pánu Aššurbanipalovi dlouhé (dny), hojná léta, silné zbraně, dlouhou vládu, léta hojnosti, dobré jméno, štěstí a radost...“⁷³

V korunovačním hymnu je také zmíněn trest, který by čekal člověka, který by se ke králi nechoval slušně:

„Ten, kdo mluví s králem neloajálně, (...) zemře násilnou smrtí; pokud je bohatý, stane se chudým.“⁷⁴

⁷¹ Zakutu Treaty, SAA 02 008, <http://oracc.museum.upenn.edu/saao/corpus>. Citováno dne: 7.4 2016.

⁷² Nováková, Pecha, Rahman, 1998, str. 151-152; Pečirková, 2000, str. 95-96.

⁷³ Ashurbanipal's Coronation Hymn, SAA 03 011, <http://oracc.museum.upenn.edu/saao/corpus>. Citováno dne: 7. 4. 2016.

Při příležitosti korunovace Šamaš-šuma-ukína králem Babylonu nechal Aššurbanipal uspořádat velkolepou hostinu. Ve svých nápisech se Aššurbanipal zmiňuje o tom, jak srdečně byl jeho bratr v Babylonu uvítán a jak byla navracena socha boha Marduka.⁷⁵ Svého bratra oslovuje jako „*můj oblíbený bratr*“. Nyní, když byla nástupnická krize zažehnána a situace v Babylonu uklidněna, mohl se Aššurbanipal obrátit k Egyptu a pokračovat ve stopách svého otce, kterému se podařilo ovládnout Dolní Egypt.⁷⁶

3. 2 Výprava do Egypta

V letech 667-664 př. n. l. válčila Aššurbanipalova vojska v Egyptě. Egyptský vládce Taharka, který se stáhl během dobývání Egypta Asarhaddonem na území Horního Egypta, se vrátil do nilské delty a ovládl Memfis. Aššurbanipalova vojska zaútočila na Memfidu, zmocnila se jí a vydrancovala ji. Taharka opět uprchl do Théb. Mezitím začali správcové podmaněných měst v Dolním Egyptě připravovat protiasyrské povstání. Naštěstí asyrské vojsko včas zasáhlo a odhalilo spiklence, kteří byli následně převezeni do Ninive ke králi.⁷⁷

Aššurbanipal se o tažení do Egypta zmiňuje ve svých nápisech:

„Tarkú (Taharka), král Egypta a Etiopie, kterého Asarhaddon, král Asýrie, otec, který mě zplodil, porazil a jehož zemi přenesl pod svou nadvládu, ten Tarkú zapomněl na sílu Aššura, Ištar a velkých bohů (...) s pomocí Aššura,

⁷⁴ Ashurbanipal's Coronation Hymn, SAA 03 011, <http://oracc.museum.upenn.edu/saao/corpus>. Citováno dne: 7. 4. 2016.

⁷⁵ Marduk je hlavním bohem města Babylon. Roku 688 př. n. l., během zničení Babylonu králem Sinacheribem, byla Mardukova socha odvečena do Asýrie (Prosecký a kol., 1999, str. 226).

⁷⁶ Mark, 2009, <http://www.ancient.eu/Ashurbanipal/>. Citováno dne: 7. 4. 2016.

⁷⁷ Nováková, Pecha, Rahman, 1998, str. 151-152.

*Béla, Nabú, velkých bohů, mých pánů, kteří stojí po mém boku, porazil jsem jeho armádu na otevřené pláni.*⁷⁸

Taharku v jeho ambicích o ovládnutí Egypta po jeho smrti zastoupil Tanutamun. Jeho vojsku se podařilo proniknout do nilské delty, porazit asyrské oddíly a dobýt Memfis zpět. Brzy na to byl však Tanutamun vyhnán do Horního Egypta a Asyřané opětovně vyplenili Memfidu a zároveň i Théby.⁷⁹ Aššurbanipal si oblíbil egyptského spojence Psamtéka, který se v Asýrii profiloval jako loajální asyrský vazal.⁸⁰ Roku 665 př. n. l. ustanovil Psamtéka faraonem sjednoceného Egypta. Zároveň ponechal asyrské posádky rozmístěné na strategických místech a vrátil se zpět do Ninive.⁸¹ Psamték se však postavil do čela protiasyrského odboje a spojil se s Amonovým veleknězem Monthemhetem, kterého Aššurbanipal jmenoval do úřadu místodržícího Théb. Egypt se tak pomalu zbavuje asyrské nadvlády. V roce 654 př. n. l. byli Asyřané z Egypta definitivně vyhnáni.⁸²

Při vyhnání Asyřanů z Egypta sehrál úlohu také lýdský král Gýgés. Lýdii⁸³ i další asyrské spojence na území Malé Asie ohrožovaly nájezdy Kimmeriů⁸⁴. Gýgés spoléhal na Aššurbanipalovu pomoc v této záležitosti, Aššurbanipal byl však plně zaměstnán problémy v jiných částech země a pomoc odmítl. Gýgés se tedy obrátil na Egypt a nabídl Psamtékovi pomoc v bojích proti Asyřanům. Během bojů proti Kimmeriům byl Gýgés zabit a Aššurbanipal to bral jako odplatu za jeho zradu.⁸⁵

⁷⁸ Luckenbill, 1927, str. 292-293.

⁷⁹ Nováková, Pecha, Rahman, 1998, str. 152.

⁸⁰ Pečirková, 2000, str. 97.

⁸¹ Mark, 2009, <http://www.ancient.eu/Ashurbanipal/>. Citováno dne: 7. 4. 2016.

⁸² Pečirková, 2000, str. 97-98.

⁸³ Krajina v západní části Malé Asie (Prosecký a kol., 1999, str. 215).

⁸⁴ Kočovné kmeny ze severního Černomoří (Prosecký a kol., 1999, str. 181).

⁸⁵ Pečirková, 2000, str. 97-98.

3.3 Výprava do Elamu

V Elamu nyní panoval král Te-Umman. Aššurbanipal se stejně jako jeho otec snažil udržovat s Elamem, tradičním nepřítelem Asýrie, mírové vztahy. Pokud vypukl hladomor, neměli problém s přijímáním elamských uprchlíků a s posíláním potravin. Elamité však měli jednu nepříjemnou vlastnost, rádi podporovali protiasyrské náčelníky. Roku 653 př. n. l. došla Aššurbanipalovi trpělivost a vpadl do Elamu. K rozhodující bitvě došlo na břehu řeky Ujai, kde Aššurbanipal zvítězil a Te-Ummana porazil.⁸⁶

Aššurbanipal se chlubil, že Te-Ummana zabil vlastním mečem. V nápisech se zmiňoval: „*S podporou boha Aššura, zabil jsem je...*“.⁸⁷ Motivy této bitvy zdobily stěny královského paláce v Ninive. Na reliéfech byla zobrazena válečná vřava a obraz elamského krále, kterému asyrský voják urezává hlavu.⁸⁸ Aššurbanipal si pak hlavy Te-Ummana a jeho syna přinesl do Ninive, kde je nechal pověsit v palácové zahradě jako dekorace.⁸⁹

Po porážce Elamu se jeho území rozdělilo na tři státní útvary, které se staly vazaly Asýrie.⁹⁰

3.4 Výprava do Babylonie

Babylonský jih byl neustále zdrojem problémů. Pravidelně zde propukaly protiasyrské vzpoury, nejen v přímořské oblasti u Perského zálivu, ale i v Uruku, Eridu a v Nippuru.⁹¹ Roku 652 př. n. l. musí Aššurbanipal čelit velkému problému. Jeho vlastní bratr Šamaš-šuma-ukín, král Babylonie, se také vzbouřil. Zřejmě toto povstání dlouho připravoval,

⁸⁶ Pečírková, 2000, str. 98.

⁸⁷ Mark, 2009, <http://www.ancient.eu/Ashurbanipal/>. Citováno dne: 7. 4. 2016.

⁸⁸ Nováková, Pecha, Rahman, 1998, str. 153.

⁸⁹ Mark, 2009, <http://www.ancient.eu/Ashurbanipal/>. Citováno dne: 7. 4. 2016.

⁹⁰ Prosecký a kol., 1999, str. 44.

⁹¹ Klíma, 1985, str. 51.

neboť se stále nemohl smířit s tím, že jeho mladší bratr před ním dostal přednost a stal se vládcem Asýrie. Vláda Šamaš-šuma-ukína se soustředovala pouze kolem území čtyř významnějších měst; Babylonu, Borsippy, Sipparu a Kúty. Právě v těchto městech povstání vypuklo a babylonský král požádal o pomoc aramejské a chaldejské kmeny, pokořený Elam a dokonce i některé arabské kmeny. Aššurbanipal byl před tímto povstáním varován a v květnu 652 př. n. l. dokonce poslal do Babylonie varovný dopis. Čekání se mu však nevyplatilo. V říjnu téhož roku povstání propuklo naplno.⁹²

O Šamaš-šum-ukínově vzpouře se Aššurbanipal vyjadřoval:

„Šamaš-šum-ukín, nevěrný bratr, který ke mně nezachoval přísahu, a který podnítil vzpouru proti mně (...) brány Sipparu, Babylonu a Borsippy zatarasil a rozbil tak pouto bratrství.“⁹³

Asyřanům se v roce 650 př. n. l. podařilo ovládnout některá města a obsadit samotný Babylon.⁹⁴ Ten obléhali tři roky, definitivně město dobili roku 648 př. n. l. V hořícím paláci umírá i Šamaš-šuma-ukín, zřejmě spáchal sebevraždu, aby nepadl do rukou svého bratra. O smrti Šamaš-šum-ukína Aššurbanipal píše:

„Vrhli (bohové) Šamaš-šum-ukína, mého nepřátelského bratra, který se stal mým nepřítelem, do hořících plamenů požáru a zničili jej.“⁹⁵

⁹² Nováková, Pecha, Rahman, 1998, str. 153; Pečirková, 2000, str. 98.

⁹³ Luckenbill, 1927, 301.

⁹⁴ Nováková, Pecha, Rahman, 1998, str. 153.

⁹⁵ Luckenbill, 1927, str. 303-304.

Nápisy nám podávají svědectví o tom, co se dělo za babylonskými zdmi při dlouhém obléhání: „*Jedli maso svých synů a dcer, protože hladověli*“. Když město padlo, byli ti, kteří přežili, popraveni.⁹⁶

Pád Babylonu znamenal jak obnovení asyrského panství v Babylonii, kdy Aššurbanipal jmenoval do funkce místodržícího Kandalánu, tak i počátek trestných výprav.⁹⁷

3.5 Trestné výpravy

Roku 647 př. n. l. zahájil Aššurbanipal útok na Elam a v následujícím roce se mu ho podařilo dobýt. K vítězství zřejmě přispěla vnitřní krize v zemi. Asyrští vojáci dobyli a zcela zničili Súsy, hlavní město Elamu. Chrámy a paláce byly zbořeny, dokonce poničili i hroby.⁹⁸ Aššurbanipal o svém vítězství napsal:

„Súsy, velké svaté město, sídlo jejich bohů, sídlo jejich tajemství, dobyl jsem (...) Hroby dávných i nedávných králů jsem zničil, odhalil je slunci a unesl jejich kosti směrem k zemi Aššuru. Zdevastoval jsem elamské provincie a na jejich pozemcích jsem zasel sůl.“⁹⁹

Každý, kdo by mohl mít sebemenší nárok na elamský trůn, byl převezen do Ninive jako otrok.¹⁰⁰ Po této porážce přestal Elam Asýrii ohrožovat.

Další výpravu podnikl Aššurbanipal proti arabským kmenům v Sýrii a na Arabském poloostrově. Asyrské oddíly ničily tábory kočovníků, jejich

⁹⁶ Mark, 2009, <http://www.ancient.eu/Ashurbanipal/>. Citováno dne: 7. 4. 2016.

⁹⁷ Prosecký a kol., 1999, str. 45.

⁹⁸ Nováková, Pecha, Rahman, 1998, str. 154.

⁹⁹ Mark, 2009, <http://www.ancient.eu/Ashurbanipal/>. Citováno dne: 7. 4. 2016.

¹⁰⁰ Tamtéž. Citováno dne: 7. 4. 2016.

pastviny, blokovaly jim přístup k vodě a snažily se vyvolávat rozbroje mezi kmeny.¹⁰¹

3.6 Konec vlády a pád říše

Aššurbanipal se velmi snažil udržet rozsah říše, kterou mu odkázal otec. Dny veliké a mocné Asýrie však byly sečteny. O závěru Aššurbanipalovy vlády není dostatek informací. Poslední královský nápis se datuje do roku 639 př. n. l. a poslední doklad o výskytu jeho jména na správním dokumentu pochází z roku 631 př. n. l. Zřejmě docházelo k různým střetům mocenských skupin uvnitř Asýrie. Co se ale přesně stalo, není jasné. Každopádně již s koncem Aššurbanipalovy vlády se začíná vytrácet kontrola nad periferními oblastmi říše.¹⁰²

Od roku 629 př. n. l. měl Aššurbanipal chatrné zdraví, opustil Ninive a odešel do Charránu na severu země. Podle textu¹⁰³, který byl nalezen v jeho knihovně, můžeme soudit, že byl ke konci života smutný a litoval toho, že se nestal učencem. Stěžuje si na neblahý osud a uvádí, že se cítí být opuštěný a předčasně zestárlý. Vyjadřuje lítost nad tím, že nesplnil úkol, který na něj uložili bohové.¹⁰⁴

Před smrtí předal říši do rukou svého syna Aššur-etil-ilána, ten byl ovšem ihned napaden svým bratrem, Sín-šarru-iškunem a propukla občanská válka.¹⁰⁵

Když roku 627 př. n. l. Aššurbanipal zemřel, došlo k definitivnímu poklesu asyrské moci. Mocenská situace na Předním východě se výrazně změnila. Asyřané již ztratili vliv nad Babylonií a toho využil Chaldejec

¹⁰¹ Nováková, Pecha, Rahman, 1998, str. 154; Pečirková, 2000, str. 99.

¹⁰² Mieroop, M. Van De, 2010, str. 260.

¹⁰³ Skladba je komponována jako modlitba krále k bohu Nabú (Pečirková, 2000, str. 99).

¹⁰⁴ Pečirková, 2000, str. 99.

¹⁰⁵ Mark, 2009, <http://www.ancient.eu/Ashurbanipal/>. Citováno dne: 7. 4. 2016.

Nabopolassar, kterému se podařilo Babylonii sjednotit pod svou vládou. Úspěch mu zřejmě zajistil fakt, že získal do svých služeb asyrské vojáky, kteří mu předali zkušenosti. Nabopolassar se snažil Asýrii definitivně zničit, přesto se mu zprvu nedařilo. Situace se změnila, když uzavřel roku 615 př. n. l. spojení s Médy. Ti o rok později dobyli Aššur a Nabopolassar přitáhl, až když bylo po bojích. Nakonec roku 612 př. n. l. padlo i Ninive.¹⁰⁶

Do roku 609 př. n. l. se ještě dařilo udržet část asyrského vojska pod vedením prince Aššur-uballita II. v Charránu. Těm měl přijít na pomoc egyptský panovník Nekó II., ale byl zadržen judejským králem. Aššur-uballit II. musel Charrán opustit a odejít do Karchemiše pod egyptskou ochranu. Tím dějiny Asýrie nadobro končí.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Pečirková, 2000, str. 100-101.

¹⁰⁷ Tamtéž.

4. AŠŠURBANIPALOVA KNIHOVNA V NINIVE

Aššurbanipal vynikal svým intelektem více, než svým nadáním pro boj. Nejen, že uměl skvěle číst a psát, ale byl celkově vysoce vzdělaným člověkem. Dvanáct písařů, kteří mu pomohli shromáždit rozsáhlou sbírku klínopisné literatury, zmiňovalo, že se Aššurbanipal naučil veškerému písařskému umění, včetně různých zaříkávacích, písni a věštících textů.¹⁰⁸ Podobné výroky nechal Aššurbanipal uvádět ve svých oficiálních nápisech:

„Naučil jsem se tradici mudrce Adapy¹⁰⁹, skrytá tajemství celého písařského řemesla. Dokážu rozeznat nebeská a pozemská znamení. Jsem schopen diskutovat se schopnými věštcí (...) Přezkoumal jsem kamenné nápisy z doby před povodněmi...“¹¹⁰

Ať už byl Aššurbanipal motivován touhou po poznání, či sběratelskou vášní, podařilo se mu sesbírat vzácné práce ze všech koutů starověké Mezopotámie do svého královského paláce v Ninive a vytvořit tak soubor, který ho učinil nesmrtelným a zůstává jeho nejtrvalejší památkou.¹¹¹

4.1 Ninive

Ninive¹¹² leželo v asyrském vnitrozemí, na východním břehu řeky Tigris, v krajině dobře zásobené vodou.¹¹³ Do dnešních dnů se zachovaly pouze pahorky Tell Nabí Júnus a Tell Kujundžik, které se nacházejí na

¹⁰⁸ Radner, 2012, <http://oracc.museum.upenn.edu/saao/knpp/essentials/assurbanipal/index.html>. Citováno dne: 12. 4. 2016.

¹⁰⁹ Adapa, akkadsky „moudrý“, je hrdinou akkadského mýtu o ztrátě věčného života (Více o eposu viz 4.5.6.5 Adapa a Jižní vítr). Jeden ze „sedmi mudrců“ (Prosecký a kol., 1999, str. 13).

¹¹⁰ Radner, 2012, <http://oracc.museum.upenn.edu/saao/knpp/essentials/assurbanipal/index.html>. Citováno dne: 12. 4. 2016.

¹¹¹ Radner, 2012, <http://oracc.museum.upenn.edu/saao/knpp/essentials/assurbanipal/index.html>. Citováno dne: 12. 4. 2016.

¹¹² Akkadsky Ninua (Prosecký a kol., 1999, str. 271).

¹¹³ Leicková, 2005, str. 243.

předměstí Mosulu v Iráku.¹¹⁴ Všechny hlavní nálezy pocházejí z oblasti Tellu Kujundžik, který byl celý vykopán. Tell Nabí Júnus (v překladu Pahorek proroka Jonáše¹¹⁵) nemohl být dostatečně prozkoumán, na jeho území totiž leží muslimský hřbitov a mešita.¹¹⁶

Ninive se řadilo mezi nejstarší a největší města starověkého světa. Území bylo osídleno již v 5. tisíciletí př. n. l. a ve 3. tisíciletí př. n. l. se stalo důležitým centrem pro uctívání bohyně Ištar¹¹⁷. Výstavba Ištařina chrámu se přičítá Šamší-Adadovi I. (1813-1781 př. n. l.), v jehož době se město patrně dostalo pod aššurskou nadvládu. Aššur-uballit I. (1365-1330 př. n. l.), král středoasyrské říše, nechal chrám obnovit. Město zažilo několik zemětřesení, zmiňuje se o nich i Salmanassar I. (1274-1245 př. n. l.), který musel chrám nechat opravit a zároveň si v Ninive nechal postavit palác.¹¹⁸

Město vzkvétalo především během vlády krále Sinacheriba (704-681 př. n. l.), který si zvolil Ninive za své hlavní město. Nechal vystavět parky, zahrady, akvadukty, kanály a celkově přispěl k výraznému zlepšení městské struktury. O svém paláci, který měl 80 pokojů, prohlašoval, že je to „*palác, který nemá sobě rovného*“.¹¹⁹ Palác byl bohatě zdobený a jeho výstavba byla pečlivě zaznamenána v Sinacheribových stavebních nápisech. V nich se také zmiňuje o tom, jak je rád, že byl použit kámen z nového lomu a jak v parcích zaměstnanci vypěstovali exotické rostliny, např. bavlnu, kterou žádný z jeho předchůdců neměl k dispozici.¹²⁰ Sinacherib se ve svých nápisech zmiňuje o rostlinách:

¹¹⁴ Prosecký a kol., 1999, str. 271.

¹¹⁵ Prorok Jonáš zde má být podle pověsti pohřben (Leicková, 2005, str. 240).

¹¹⁶ Mark, 2011, <http://www.ancient.eu/nineveh/>. Citováno dne: 12. 4. 2016.

¹¹⁷ Ištar, sumersky Inanna, je nejdůležitějším ženským božstvem sumersko-akkadského panteonu, bohyně smyslné lásky a války (Prosecký a kol., 1999, str. 146).

¹¹⁸ Leicková, 2005, str. 243-244.

¹¹⁹ Mark, 2011, <http://www.ancient.eu/nineveh/>. Citováno dne: 12. 4. 2016.

¹²⁰ Radner, 2012, <http://oracc.museum.upenn.edu/saao/knpp/essentials/nineveh/index.html>. Citováno dne: 12. 4. 2016.

„Velký park, kde byly zasazeny všechny druhy rostlin a ovocných stromů, stromy, které rostou na horách a v Chaldeji, vysázel jsem u stran paláce...“¹²¹

Sinacherib pak celé město nechal obehnat hradbami, které byly 12 km dlouhé. Vstup do města umožňovalo patnáct obrovských bran, ve kterých byly ubytované vojenské posádky.¹²²

Sinacherib se po zbytek své vlády snažil splnit svůj sen, tedy vytvořit velkolepé, reprezentativní hlavní město, kde by žilo mnoho obyvatel. Zvláště jeho vodohospodářské projekty výrazně rozšířily plochu obdělávané půdy v okolí města a pomohly přivést vodu do parků a sadů.¹²³ Voda sem byla přivedena z horských pramenů severně od Ninive. Vybudování sítě akvaduktů, podzemních kanálů, přehrad a nádrží byl doposud nejambicióznější projekt svého druhu. Sinacheribovi inženýři vybudovali během patnácti let vodovodní síť kanálů, často zdobených reliéfy a nápisy, dlouhou přibližně 150 km.¹²⁴ Za Sinacheribovy vlády získalo Ninive pověst velkolepého královského města se skvostnými paláci a chrámy obklopenými zelení, sady a parky, města, kde jsou ulice rovné a jeho obyvatelé žijí v rozlehlých obytných čtvrtích.¹²⁵ O dokončení prací se Sinacherib zmiňuje:

„Poté jsem dokončil práci na mém královském paláci, rozšířil ulice (...) pozval jsem Aššura, velkého pána, bohy a bohyně, kteří sídlí v Asýrii, do jeho středu. Nabídl jsem obětiny ve velkém počtu a předvedl mé dary.“¹²⁶

¹²¹ Luckenbill, 1927, str. 162.

¹²² Radner, 2012, <http://oracc.museum.upenn.edu/saao/knpp/essentials/nineveh/index.html>. Citováno dne: 12. 4. 2016.

¹²³ Leicková, 2005, str. 247-249.

¹²⁴ Radner, 2012, <http://oracc.museum.upenn.edu/saao/knpp/essentials/nineveh/index.html>. Citováno dne: 12. 4. 2016.

¹²⁵ Leicková, 2005, str. 247-249.

¹²⁶ Luckenbill, 1927, str. 162-163.

Sinacheribovi nástupci pokračovali ve zvelebování asyrského hlavního města Ninive. Jeho syn Asarhaddon nechal vystavět palác, který se nachází na pahorku Nabí Júnus. Bohužel jeho základy dnes leží pod mešitou a nemohou být do detailů prozkoumány.¹²⁷

Aššurbanipal nechal postavit v Ninive poslední z asyrských paláců, který je nazýván jako Severní palác. Tento palác byl také ozdoben reliéfy a sochami, nechyběly ani rozlehlé zahrady.¹²⁸ Za jeho vlády došlo ještě k dalším úpravám města, díky nimž se Ninive mohlo právem pyšnit titulem města neobyčejné krásy a vysoké kultury. Aššurbanipalova záliba v umění a jeho zájem o písemnictví a nejnovější inovace přivedla do města mnoho učenců, kteří přispívali celkovému kulturnímu rozvoji.¹²⁹

Aššurbanipal také nechal v Ninive zrekonstruovat chrám boha Nabú¹³⁰. V nápisech se zmiňuje:

„... rozšířil jsem dvůr chrámu Nabúa, mého pána, vydláždil jej velkými deskami vápence.“¹³¹

Nic ale netrvá věčně a doby největší slávy Ninive se pomalu chýlí ke konci. Po Aššurbanipalově smrti prestiž Ninive, stejně jako celé Asýrie, pomalu upadá. Nadešel osudný rok 612 př. n. l. a s ním útok spojeneckých sil Médů a Babyloňanů. Ninive bylo obléháno tři měsíce. Výzkumy dokazují, že se obránci snažili ze všech sil zatarasit brány. Rozloha města a počet bran, kdy některé mohly být v horším stavu, rozhodly o osudu Ninive. Obláhatelům se podařilo město dobýt a následně je zapálit a zničit sochy a

¹²⁷ Radner, 2012, <http://oracc.museum.upenn.edu/saao/knpp/essentials/nineveh/index.html>. Citováno dne: 12. 4. 2016.

¹²⁸ Leicková, 2005, str. 260-261.

¹²⁹ Radner, 2012, <http://oracc.museum.upenn.edu/saao/knpp/essentials/nineveh/index.html>. Citováno dne: 12. 4. 2016.

¹³⁰ Akkadsky „povolání“, bůh písařství, ochránce písařů a bůh moudrosti. Jako písař „tabulek osudu“ byl pokládán za jejich držitele a určovatele osudů (Prosecký a kol., 1999, str. 256).

¹³¹ Luckenbill, 1927, str. 383.

chrámy. Nakonec bylo město zaplaveno vodou jako rituální akt zničení. Oblast byla od té doby osídlena pouze sporadicky a starověké ruiny se pomalu ztrácely v zemi.¹³² Takto ležely ukryty před světlem světa po několik staletí, dokud je v 19. století odhalil a vykopal Austen Henry Layard a další.¹³³

Ninive je dobře známo i v křesťanském světě, v Bibli se o něm nachází několik zmínek. Například v příběhu o Jonášovi se praví, že cesta skrze Ninive trvala tři dny:

„I stalo se slovo Hospodinovo k Jonášovi podruhé: „Vstaň, jdi do Ninive, toho velikého města, a provolávej v něm, co ti uložím.“ Jonáš tedy vstal a šel do Ninive, jak mu Hospodin uložil. Ninive bylo veliké město před Bohem; muselo se jím procházet tři dny. Jonáš vešel do města, procházel jím jeden den a volal: „Ještě čtyřicet dní, a Ninive bude vyvráceno.“ I uvěřili ninivští muži Bohu, vyhlásili půst a oblékli si žíněné suknice od největšího až po nejmenšího (...) I viděl Bůh, jak si počínají, že se odvracejí od své zlé cesty, a litoval, že jim chtěl učinit zlo, které ohlásil. – A neučinil tak.“¹³⁴

Postupem času také došlo k překroucení různých historických faktů. Často se připisovalo Babylonu něco, co ve skutečnosti vynikalo v Ninive. Například Visuté zahrady Semiramidiny, nazývány také jako Babylonské visuté zahrady, jeden ze sedmi starověkých divů světa, se spíše týkají Sinacheribových sadů a vodních děl v Ninive, než stavby v Babylonu.¹³⁵

K současným problémům Ninive patří nebezpečí rozrůstání města Mosulu a časté poškozování naleziště vandaly. V roce 2010 byly ruiny Ninive

¹³² Leicková, 2005, str. 262.

¹³³ O archeologických průzkumech Ninive pojednává následující kapitola 5. Objev Aššurbanipalovy knihovny v Ninive.

¹³⁴ Bible, Jonáš 3, <http://www.bible.net.cz/b/Jonah/3#v2>. Citováno dne: 12. 4. 2016.

¹³⁵ Leicková, 2005, str. 264.

zařazeny na seznam nejohroženějších památek světa.¹³⁶ Jedním z největších problémů Ninive, současného Mosulu, je pak tzv. Islámský stát (ISIS). Tato islamistická organizace ohrožuje kulturní dědictví regionu a útočí na archeologická naleziště s pomocí výbušnin a buldozerů. Ničení památek často nahrávají na video s cílem šokovat svět.

ISIS převzal kontrolu nad Mosulem v roce 2014 a téměř ihned se rozšířily zprávy o rabování mosulských knihoven a univerzit. Vzácné rukopisy, staré i stovky let, byly zničeny, nebo nenávratně ztraceny v mezinárodním trhu s uměleckými díly. Situace vyvrcholila, když ISIS vyhodil do povětří mosulskou veřejnou knihovnu, která byla postavena roku 1921, a ve které se nacházely důležité rukopisy a nástroje používané arabskými vědci. Mnoho artefaktů z Ninive bylo uloženo v Mosulském muzeu. Muzeum v Mosulu je druhé největší v Iráku, hned po muzeu v Bagdádu. ISIS zveřejnil video, ve kterém jeho přívrženci shazují a rozbíjejí sochy a jiné starověké památky pocházející z Hatry a Ninive. Naštěstí mnoho ze zničených artefaktů byly jen kopie. Mimo jiné poničili útočníci z Islámského státu i část dochovaných hradeb, které byly vystavěny kolem Ninive. Tyto destruktivní akce vůči památkám se neomezují pouze na území Iráku. Např. v Sýrii zničil Islámský stát chrámy v Palmyře a mnoho dalších památek.¹³⁷

4.2 Písemnictví

V oblasti starověké Mezopotámie vznikla literární díla, která se právem řadí mezi nejvýznamnější ze světové literatury. Mnoho z nich představuje nejstarší písemné památky, jaké doposud známe. První písemné doklady představovaly pouze prosté hospodářské a účetní záznamy. Později se

¹³⁶ Mark, 2011, <http://www.ancient.eu/nineveh/>. Citováno dne: 12. 4. 2016.

¹³⁷ Curry, 2015, <http://news.nationalgeographic.com/2015/09/150901-isis-destruction-looting-ancient-sites-iraq-syria-archaeology/>. Citováno dne: 22. 4. 2016.

začaly vyskytovat tzv. votivní nápisy, tedy nápisy, kde se uváděl počet obětí a darů pro určitý chrám. Zároveň s votivními nápisy se objevují i nápisy vladařů, kde je popsán průběh stavby chrámů nebo různých veřejných děl.¹³⁸

Sumerské báje a eposy se zpočátku udržovaly pouze v ústním podání. Až s koncem politické moci Sumeru, v průběhu 19.-17. století př. n. l., docházelo k rozsáhlému zachycování sumerské literární tvorby. Ve školách a chrámech se shromažďovala literární díla filozofická, didaktická, ale i nářky, hymny, báje a eposy. Současně se objevuje i akkadská literatura, velmi podobná té sumerské.

S mocenským vzestupem Asýrie, od 13. století př. n. l., nastal nový rozmach literární tvorby. Sumerské texty se často přepisovaly i s jejich akkadským překladem. Se vznikem velkých knihoven dochází k pořizování kanonických verzí skladeb na několika na sebe navazujících tabulkách.¹³⁹

Pro mezopotamská literární díla je typická jejich anonymita. Výjimečně je u některých děl uvedeno jméno písaře, který text opsal nebo zapsal. Zcela výjimečně je pak uvedeno jméno samotného autora. Například královská princezna Encheduanna, dcera Sargona Akkadského, je prý autorkou dvou hymnů na bohyni Inannu a připisují se jí i jiná díla.¹⁴⁰ U historických textů nebo zákonodárných děl známe jméno panovníka, který dal k jejich sepsání impuls. Autorem je pak některý z předních palácových, nebo chrámových písařů, popřípadě se jedná o redakční spolupráci.

Získat ucelený obraz sumerské literatury není snadné. Často se díla našla na úlomcích tabulek z nevytavené hlíny, které brzy po objevení podlehly zkáze. Dalším problémem je fakt, že různé archeologické expedice

¹³⁸ Klíma, 1963, str. 184.

¹³⁹ Tamtéž.

¹⁴⁰ Glassner, 2004, str. 207-208.

nalezly různé fragmenty výseků z téhož díla, často se tedy stává, že části téže skladby se nacházejí v různých muzeích po celém světě.¹⁴¹

4.2.1 Písmo

Hlína, které bylo díky pravidelným záplavám v Mezopotámii dostatek, se stala univerzálním prostředkem pro mezopotamskou výrobu. Především se z ní zhotovovaly cihly, které sloužily ke stavbě domů, paláců a chrámů. Zamazávaly se s ní škvíry v lodích, sloužila pro výrobu náradí, nádobí, sudů, pecí, lampiček i rakví. Modely jater, které sloužily kněžím při věštění, se také vyráběly z hlíny. Dokonce i člověk byl, podle sumerské báje, stvořen z hlíny. Své využití našla také v písemnictví. Hlína se stala psacím materiálem, který překonal ostatní materiály, na které kdy lidé psali. Nejstarší písemné doklady na hliněných tabulkách se objevují v na počátku 3. tisíciletí. Nejhojněji se s hliněnými tabulkami setkáváme v oblasti Mezopotámie, vyskytují se ale i v oblastech, kde hlína nebyla primárním materiálem, ale dalo se na ni psát rychleji, než na kámen nebo kov.

Jen nejdůležitější nápisy byly tesány do kamene, zejména na sloupy – stěly. Významné nápisy byly také tesány do skalních stěn, nebo na kamenné obklady chrámů a paláců. Vzácně se psalo na kov a zcela výjimečně na dřevo a vosk. Od doby, kdy do Mezopotámie začali pronikat Aramejci, začala hliněná tabulka ustupovat a nahradil ji pergamen a papyrus. Těsně před počátkem našeho letopočtu pak využití hliněných tabulek, jako psacího prostředku, vymizelo úplně.¹⁴²

Výběr hlíny jako psacího materiálu byl šťastnou volbou. Pokud by si starověcí Sumeřané vybrali k psaní nějaký rostlinný produkt, jako např. papyrus v Egyptě, zdaleka by se nám do dnešních dní nedochoval v tak hojném počtu, jako vypálené hliněné tabulky. Hliněné tabulky, pokud jsou

¹⁴¹ Klíma, 1963, str. 184.

¹⁴² Tamtéž.

vypálené, jsou velmi odolným materiálem, odolají celkem bez poškození ohni i vodě. Pokud se tabulky sušily vzduchem a později ležely ve vlhkém prostředí, přirozeně měknou. Také se mohlo stát, že do zvlhlé tabulky pronikli červi, kteří tabulku prolezli a tak také poškodili písmo.¹⁴³

Písmo, jehož vynález je připisován Sumerům, kteří ho považovali za dar od bohů, nevzniklo naráz. Na počátku jeho vývoje, přibližně ve druhé polovině 4. tisíciletí př. n. l., šlo spíše o různé nákresy vytvářené čarami. Jde o tzv. piktografické, nebo lineární písmo, které sloužilo prvotně k zaznamenávání hospodářských a účetnických úkonů. Postupně došlo ke změně, kdy písaři přestali kreslit do hlíny čáry, a začali do ní vtlačovat dolním, nebo seříznutým koncem rákosu znaky, které se podobají klínům.¹⁴⁴

Nejdříve se tabulky, do kterých se znaky vtlačovaly, rozdělovaly na jednotlivá pole, do kterých se vepisovaly znaky. Pole byla uspořádána odshora dolů a zprava doleva. Později došlo zatím z neznámých důvodů ke změně. Tabulka se pootočila o 90° doleva a začalo se psát v řádcích zleva doprava. Samotné znaky se rovněž pootočily o 90° směrem doleva.¹⁴⁵

Nejstarší piktografické texty se mohly prakticky číst jakýmkoliv jazykem, protože postrádaly veškeré grafické morfémy. Během první poloviny 3. tisíciletí př. n. l. se začaly vyvíjet slabiky a docházelo k postupnému přizpůsobování si písma pro potřeby jednotlivých jazyků. Přesný počet klínopisných znaků, které se používaly, nelze přesně určit. V různých dobách se používal různý počet znaků.¹⁴⁶ Znaky se mohly lišit i podle místa, odkud text pocházel.¹⁴⁷

¹⁴³ Ekschmitt, 1974, str. 39-40.

¹⁴⁴ Klíma, 1963, str. 63.

¹⁴⁵ Prosecký a kol., 1999, str. 183.

¹⁴⁶ Například staroasyrský obchodník si vystačil se znalostí 68 znaků, zatímco text stély s Chammurapiho zákoníkem čítá 223 znaků (Prosecký a kol., 1999, str. 186).

¹⁴⁷ Prosecký a kol., 1999, str. 185-186.

Sumerové ani Akkadové nikdy nedošli k hláskovému písmu. Písař i čtenář museli ovládat na stovky znaků. Navíc psát nemohl jen tak někdo. Tato činnost náležela odborníkům, písařům, kteří museli mimo jiné vybrat správnou hlínu, dodat jí správnou vláčnost a vybrat správný formát podle rozsahu psaného textu.¹⁴⁸ Písaři pak tabulky pečlivě opisovali, opisování totiž tvořilo základ písařského vzdělání. Ve větších městech bylo běžné dlouhé a náročné školení budoucích písařů. Docházelo k tomu, že písaři často přepisovali texty, které chyběly v daném chrámu, či paláci, aby tak doplnily místní literární soubor. Kopie různých textů se tak nacházely na mnoha různých místech.¹⁴⁹

Dějiny klínového písma definitivně končí roku 74/75 n. l. Z této doby je dochován poslední známý klínopisný text.¹⁵⁰

4.3 Archivy a knihovny starověkého Předního východu

Doklady, které se týkaly správy a hospodářství, bylo třeba nějakým způsobem zakládat a případně je třídit. V Mezopotámii tak vzniklo povolání archivářů a knihovníků. Ti byli vyškoleni v třídění a ukládání tabulek. Archiváři, či knihovníci měli dokonalý přehled o veškerém materiálu, o který se starali. Schránky, hliněné nádoby a boxy ve stěnách, kam se tabulky ukládaly, byly označovány štítkem s údaji o obsahu.¹⁵¹

Knihovny vznikaly se vznikem učilišť při chrámech a později také při palácích. V knihovnách se shromažďovala především krásná a odborná literatura v sumerštině, později i opisy v akkadštině. Rozsáhlá díla se zapisovala na více tabulek, které byly srovnány a očíslovány do sérií.

¹⁴⁸ Klíma, 1976, str. 37-38.

¹⁴⁹ Oppenheim, 2001, str. 25.

¹⁵⁰ Prosecký a kol., 1999, str. 186.

¹⁵¹ Klíma, 1976, str. 255.

Knihovny měly rovněž své katalogy, kde jsou tituly zapisovány podle počátečních slov díla.¹⁵²

4.3.1 Nippur

V Nippuru, posvátném městě Sumerů, se nacházel chrámový archiv s více jak 10 tisíci texty. Jedná se o výkazy o příjmech a vydáních, o přijatých obětech a darech, ale i o dokumenty zaznamenávající zavlažování, sázení stromů a nákup a prodej zvířat. V archivu se nacházelo i vědecké a náboženské oddělení, ze kterého bylo mnoho tabulek opsáno pro Aššurbanipalovu knihovnu. V Nippurském archivu se tabulky shromažďovaly po celá tisíciletí. Během této doby chrám několikrát zchátral, vždy byl ale opětovně vybudován nebo přestavěn. Chrámový archiv byl pečlivě opatrován a neustále doplňován, díky pečlivosti kněží se nakonec rozrostl do osmdesáti komnat o celkové ploše téměř tří hektarů.¹⁵³

V Nippuru byly rovněž nalezeny opravdové poklady starobabylonského písemnictví. Nejvýznamnějšími představiteli jsou jednotlivé povídky o Gilgamešovi. Ty podle všeho nebyly spojeny v jeden celek, ale to, že je epos o Gilgamešovi sumerského původu vyplývá i z jeho nejnovějšího přepisu z Aššurbanipalovy knihovny, kde je Gilgameš uveden jako stavitel hradeb v nejstarším sumerském městě Uruku.¹⁵⁴

4.3.2 Mari

Tabulky, nalezené v Mari, tvoří z části hospodářský archiv a z části archiv dopisů. Hospodářské texty podávají informace nejen o správě paláce, ale také o politických dějinách. Pečlivě se totiž zaznamenávaly došlé a odeslané přátelské dary, díky tomu máme přehled o tom, se kterými městskými státy bylo Mari spřátelené.

¹⁵² Klíma, 1963, str. 173-174; Klíma, 1976, str. 255-256.

¹⁵³ Cejpek a kol., 2002, str. 25.

¹⁵⁴ Ekschmitt, 1974, str. 24-26.

Dopisní část tvoří originály dopisů králů Šamší-Adada, Zimrí-líma a Chammurapiho. Díky soukromé korespondenci Šamší-Adada s jeho syny můžeme nahlédnout do soukromých záležitostí královské rodiny. Archiv dopisů Zimrí-líma z valné většiny tvoří korespondence s úředníky. Zimrí-lím měl ve všech větších městech své vyslance, nebo alespoň špehy. Ti mu hlásili i sebemenší události jako např. požáry. Chammurapi byl se Zimrí-límem dlouho v přátelském vztahu. Z dopisů, které si vzájemně vyměnili, se však dochoval pouze zlomek.¹⁵⁵

4.4 Vznik Aššurbanipalovy knihovny

Nejstarší knihovnu v Asýrii zřejmě založil Tiglatpilezar I. (1114-1076 př. n. l.) při chrámu boha Aššura v Aššuru.¹⁵⁶ Aššurbanipalův pradědeček Sargon II. (721-705 př. n. l.) po sobě zanechal knihovnu s tabulkami i jejich kopiemi. Aššurbanipalův otec Asarhaddon (680-669 př. n. l.) po sobě také zanechal opisy tabulek, mnohé z nich byly v sumerštině. Tyto opisy nesloužily k uskladnění v knihovně, ale využívaly se při speciálních příležitostech, jako např. při jmenování korunního prince.¹⁵⁷ Asarhaddon navíc na svůj královský dvůr pozval mnoho babylonských učenců a zaměstnal mnoho odborníků na zaklínání, astrologii a věštění. Zachovalo se množství textů pojednávajících o věštění, Asarhaddon je používal systematicky a zdá se, že byl prvním asyrským králem, který využíval věštění v takovém rozsahu.¹⁵⁸

Aššurbanipalova knihovna nevznikla ze dne na den a rozhodně se nejednalo o pouhý soubor náhodně sesbíraných tabulek. Knihovna byla po mnoho let budována a rozšiřována. Aššurbanipal nechal tabulky plánovitě

¹⁵⁵ Ekschmitt, 1974, str. 50-52.

¹⁵⁶ Glassner, 2004, str. 209.

¹⁵⁷ Olmstead, 1923, str. 489-490.

¹⁵⁸ Fincke, 2003, str. 117.

sesbírávat svými písaři, které vysílal do všech koutů země, aby tam opisovali tabulky různého charakteru. Král byl velmi pečlivý a přísně dbal na přesnost opisování tabulek. Písaři měli nařízeno, aby text opsali přesně a navíc jej ověřili podle originálu. Pokud se stalo, že byl text nesrozumitelný, či nějaká jeho část nečitelná, písař si nemohl dovolit text zfalšovat, nebo domyslet. V tomto případě používali písaři zvětšovací skla, která byla nalezena při vykopávkách. Když ani zvětšovací sklo nepomohlo, písař raději napsal poznámku „zničeno“ nebo „nevím“, než aby si text domyslel a popudil tak samotného krále.¹⁵⁹

Královi písaři používali pouze vybranou hlínu a psali elegantním a velmi zřetelným písmem. Tabulky se pak obzvláště pečlivě vypalovaly. Vedle písařů měli důležitou úlohu i učenci, kteří dohlíželi na správný překlad textů ze sumerštiny do asyrštiny. Obvykle byl využit tzv. interlineární překlad, tedy vždy řádek textu v originále a řádek překladu.¹⁶⁰

Část knihovního fondu byla převezena do Ninive z Kalachu, z knihovny písaře Nabú-zukup-kéna, který patřil do významné rodiny tamních vzdělanců. Jeho syn byl přednostou státní kanceláře a patrně knihovnu věnoval králi Aššurbanipalovi. Z vděku ho pak král nechal jmenovat prvním ředitelem královské knihovny v Ninive. Poté do knihovny přibylo ještě několik menších sbírek kněžích a vybrané texty z Aššuru.¹⁶¹

Další, podstatná část, byla do Ninive převezena z knihoven v Babylonu a celé Babylonie po potlačení Šamaš-šuma-ukínova povstání. Seznam tabulek, které byly zabaveny v soukromých nebo institucionálních knihovnách v Babylonu, se dochoval.¹⁶² Nedávné výzkumy ukázaly, že asi 3700 tabulek z Aššurbanipalovy knihovny je napsáno v babylonském

¹⁵⁹ Cejpek a kol., 2002, str. 23.

¹⁶⁰ Ekschmitt, 1974, str. 17.

¹⁶¹ Tamtéž, str. 18.

¹⁶² Glassner, 2004, str. 212.

dialektu. Tento soubor tvoří asi 13% z celkového množství tabulek. Babylonské spisy neměly v první řadě překonat spisy asyrské, ale byly vnímány jako vysoce hodnotný kulturní přínos a jejich vynucené odebrání mělo podkopat babylonské nároky na intelektuální dědictví regionu. Zároveň se získáním hodnotného materiálu z Babylonie stoupl Aššurbanipalovo sebevědomí a vnímání sebe sama jako strážce mezopotamské kultury a moci.¹⁶³

Z dochovaných dopisů je zřejmé, že Aššurbanipal nařídil chrámům v Babylonii, aby vyhotovily kopie všech prací, které mají k dispozici, a poslaly je do Ninive. V jednom z dopisů, který snad psal sám Aššurbanipal, přikazuje král příjemci dopisu, aby se vypravil do Borsippy, která se nacházela kousek od Babylonu. Měl tam hledat a následně poslat do Ninive díla ze seznamu, který byl součástí dopisu. Zároveň měl poslat i „*veškeré texty, které by mohly být vhodné pro můj palác, stejně tak jako vzácné tabulky, které znáš a které v Asýrii chybí.*“¹⁶⁴

O vnitřním uspořádání knihovny nemáme příliš informací. Jistě v ní ale panoval určitý řád. Na každé tabulce je uveden název spolu s pořadovým číslem. Tak se vytvářely celé série, kdy se poslední řádek každé tabulky opakoval na začátku tabulky následující. Tento systém umožnil snadnější používání textů. Všechny větší tabulky byly také označeny „razítkem“ vlastnictví, tedy „(Palác) Aššurbanipala, krále světa, krále Asýrie.“ Byly nalezeny i části katalogů. Jde o hliněné zlomky s názvem série, u kterých se předpokládá, že se jedná o jakési orientační známky, které ležely na

¹⁶³ Robson, 2012,

<http://oracc.museum.upenn.edu/saao/knpp/essentials/assurbanipalslibrary/index.html>. Citováno dne: 17. 4. 2016.

¹⁶⁴ Robson, 2012,

<http://oracc.museum.upenn.edu/saao/knpp/essentials/assurbanipalslibrary/index.html>. Citováno dne: 17. 4. 2016.

tabulkách nakupených na sebe nebo na kulatých či hliněných skříňkách a usnadňovaly hledání v knihovně.¹⁶⁵

Hliněné tabulky stály v knihovně buď na hliněných podstavcích, které se pokrývaly asfaltem, který zajistil izolaci od vlhkosti země, nebo byly naskládány v nádobách z hlíny nebo rákosu.¹⁶⁶

4.5 Obsah Aššurbanipalovy knihovny

Aššurbanipalovu knihovnu lze také nazývat jako první systematicky budovanou knihovnu na starověkém Předním východě. Knihovna nepatřila individuálnímu písaři, ani škole nebo rodině, můžeme se tedy domnívat, že sbírka reprezentuje obsah tehdejší písařské tradice.¹⁶⁷

Knihovna se dá rozdělit na dva celky, na státní archiv a osobní knihovnu krále Aššurbanipala. Ve státním archivu se nacházely státní smlouvy, diplomatická a státní korespondence, harémové výnosy, právní listiny, účetní knihy o hospodaření a další. V osobní Aššurbanipalově knihovně pak byly zastoupeny eposy, mýty, bajky a přísloví, kultovní texty, hymny, modlitby, zaklínadla, rituály, věštby, lexikální a gramatické texty, díla matematická, astronomická, lékařská a ekonomická. Celkem osobní knihovnu tvořilo asi na 5 tisíc tabulek.¹⁶⁸ Jedna část knihovny byla nalezena v jihozápadním Sinacheribově paláci a druhá v Aššurbanipalově severním paláci. Zřejmě došlo k přesunu sbírky z bezpečnostních důvodů během obléhání města Médy v roce 612 př. n. l. Dnes již nevíme, ze kterého paláce pocházejí jednotlivé tabulky.¹⁶⁹

¹⁶⁵ Cejpek a kol., 2002, str. 24.

¹⁶⁶ Ekschmitt, 1974, str. 19.

¹⁶⁷ Oppenheim, 2001, str. 26.

¹⁶⁸ Cejpek a kol., 2002, str. 23.

¹⁶⁹ Ekschmitt, 1974, str. 17.

Celkový počet tabulek, které se nacházely v Aššurbanipalově knihovně, se podle zdrojů liší. Běžně se uvádí počet v rozmezí 25 tisíc až 30 tisíc tabulek. Celkový fond knihovny se pak odhaduje asi na 5 tisíc děl. Největší zastoupení tabulek je dnes uchováno v Britském muzeu.¹⁷⁰

Podstatnou část textů tvoří neliterární texty, tedy dopisy, právní a administrativní texty apod. Zajímavým faktem je, že krásná literatura tvoří pouze zlomek z celkového fondu knihovny.¹⁷¹

Co se týká babylonských textů v knihovně, největší zastoupení měl soubor věštících textů, který tvořil téměř polovinu fondu knihovny. Hned za ním následují, co do počtu, náboženské texty. Dále pak lékařské a historické texty, mýty a eposy a texty matematické.¹⁷²

4.5.1 Omina

Více než 700 tabulek a fragmentů tvoří soubor babylonských textů zabývajících se předpovědí budoucnosti, tzv. omina. Tvoří celkem 46% z celkového počtu textů nalezených v knihovně.¹⁷³ Věštění neodmyslitelně patřilo ke každodennímu životu starověkých Mezopotámců. Sledovat se dalo chování zvířat, pohyby hvězd, let ptáků, atmosférické události a další méně či více podivné věci či události. Vše se pečlivě prozkoumalo a každý případ byl zaznamenán a opatřen předpovědí, která se týkala země či určité osoby.¹⁷⁴

Aššurbanipal byl, stejně jako jeho otec, posedlý věštěním a věštbami ze snů, o které se zajímal především.¹⁷⁵ Sen se stal smysluplným pouze tehdy, když byl správně vyložen věštcem. Sny byly uspořádány podle obsahu do

¹⁷⁰ Ekschmitt, 1974, str. 16-17.

¹⁷¹ Parpola, 2010, str. 4-6.

¹⁷² Fincke, 2003, str. 130.

¹⁷³ Tamtéž, str. 131.

¹⁷⁴ Oppenheim, 2001, str. 27.

¹⁷⁵ Leicková, 2005, str. 261.

celků, které se vztahují k určitým činnostem, které člověk ve snu prováděl. Zabývaly se např. jídlem a pitím ve snu, cestováním a dalším každodenním činnostem. Zmíněna je i ztráta zubu, hádka se členy rodiny, obdržení daru, nešťastné události při porodu a další. Sbíрка snových omin rovněž obsahovala zaklínání a rituály, které sloužily k odvrácení důsledků zlých snů.¹⁷⁶

V Aššurbanipalově knihovně se dále dochovala početná sbírka astrologických omin. Touto metodou věštění se Mezopotámie proslavila. Pozornost se věnovala Měsíci, Slunci, meteorologickým jevům a planetám. Čas a okolnosti mizení Měsíce a jeho opětovné objevení se podrobně vykládalo a popisovalo. Méně byl popisován pohyb planet, zvláštní útvary mraků a meteorologické jevy. O meteorologických jevech, o hromu, dešti, krupobití a zemětřesení, panoval názor, že se týkají pouze záležitostí státu a předpovídají válku či mír, úrodu nebo záplavy.¹⁷⁷

Největší počet astrologických předpovědí se datuje do doby panování Asarhaddona, celkem až 85 textů. Z Aššurbanipalovy doby se zachovalo asi 20 textů.¹⁷⁸

Dochoval se záznam o rudé záři, která mohla být pozorována na obloze:

„Pokud v Sivanu rudá záře (září): (bude) nepřátelství (v zemi).

Je-li červená záře (poháněná východním větrem): den (bude zatažený).

Je-li červená záře (hořící vysoko na obloze): země (se zmenší).“¹⁷⁹

Další početná sbírka věštících textů se týká věštění z vnitřností zvířat, nejčastěji z ovce. Mnoho textů patří do série *bārûtu*.¹⁸⁰ Tato příručka

¹⁷⁶ Oppenheim, 2001, str. 169.

¹⁷⁷ Tamtéž, str. 171.

¹⁷⁸ Fincke, 2003, str. 132.

¹⁷⁹ Red Glow, SAA 08 035, <http://oracc.museum.upenn.edu/saa08/pager>. Citováno dne: 26. 4. 2016.

obsahovala mnoho tisíc znamení vztahujících se ke čtení a interpretaci vnitřností zvířat. Specialista na tento druh věštění se nazýval *bārû*. *Bārû* dohlížel na oběť zvířete, převážně ovce, hledal odpovědi na otázky v jeho vnitřnostech a sledováním pozitivních i negativních příznaků hledal na otázky odpovědi.¹⁸¹

V jedné z věštek nalezených v Ninive se praví:

„(Poslal jsem věštby) psané v bārûtu, které jsem dříve vyjmul ze série, králi, mému pánu. Král, můj pán, by měl vidět (...) předešlé. Tyto věštby krále, mého pána, (pokud jsou) akceptovatelné králem, mým pánem...“¹⁸²

V knihovně se dochovalo množství věštech textů, které obsahují přímé otázky na boha Šamaše. V následujícím textu se kněží ptá, zda se král Aššurbanipal brzy uzdraví:

„Šamaši, velký pane, (dej mi pevnou, kladnou odpověď) na to, co se (tě ptám)! Aššurbanipal, král (Asýrie, který je nyní) znovu postižen (...), a kterého tvé velké božstvo (zná), (...) bude Aššurbanipal, král (Asýrie) zotaven, uzdraven, zachráněn (z jeho nemoci)?“¹⁸³

Zajímavou část fondu babylonsky psaných omin tvoří série výkladu pozemských znamení. Téměř všechny patří do série zvané *Šumma ālu ina mēlê šakin* („Jestliže město leží na výšině“).¹⁸⁴ Sbíрка se skládá se 120

¹⁸⁰ Fincke, 2003, str. 133.

¹⁸¹ Besnier, 2012,

<http://oracc.museum.upenn.edu/cams/gkab/theworldoftheipu/divinatoryseries/signsfromentrails/index.html>. Citováno dne: 23. 4. 2016.

¹⁸² Neo-Asyrian omen, CT 35, <http://oracc.museum.upenn.edu/cams/barutu/corpus>. Citováno dne: 26. 4. 2016.

¹⁸³ Will Assurbanipal Recover from his Illness?, SAA 04 276,

<http://oracc.museum.upenn.edu/saa04/pager>. Citováno dne: 26. 4. 2016.

¹⁸⁴ Fincke, 2003, str. 133.

tabulek, které obsahují asi 10 000 záznamů. Zabývá se širokou škálou témat, která většinou souvisejí s každodenním životem.¹⁸⁵

Další důležitou sbírkou věšteckých textů je sbírka *Iqqur īpuš*. Z této sbírky bylo 6 textů, psaných v babylónštině, nalezeno v knihovně v Ninive.¹⁸⁶ *Iqqur īpuš*, nazývána „on zničil, on postavil“ (dům), se zabývá znameními, která se objevují v průběhu roku. Jde o kombinaci různých pozemských a astrologických znamení, která určují, který den, či měsíc je vhodný, či naopak nevhodný pro danou činnost (např. stavba domu, chrámu, zemědělské práce, vyhánění démonů apod.)¹⁸⁷

Pouze dva babylonské fragmenty, nalezené v Ninive, obsahují text s výkladem fyziognomických znamení. Jsou součástí větší sbírky, nazývané *Alandimmû*, která popisuje všechny znaky na těle, se zvláštním důrazem na obličejovou část. Dále upozorňuje na nebezpečné fyzikální zvláštnosti na těle, na různé abnormality a popisuje jejich případnou léčbu. Celou sérii tvoří dvanáct tabulek, které jsou organizovány od hlavy k patě.¹⁸⁸

4.5.2 Zaklínání

Soubor zaklínání tvoří asi dvě stovky tabulek a můžeme jej zařadit do náboženských textů. Zaklínání se dělí podle toho, proti komu jsou určena. Můžeme se tedy setkat s rituály proti čarodějnicím, duchům, démonům, kletbě, špatnému znamení a božímu hněvu.¹⁸⁹

¹⁸⁵ Besnier, 2012,

<http://oracc.museum.upenn.edu/cams/gkab/theworldoftheipu/divinatoryseries/signsoftheearth/index.html>. Citováno dne: 23. 4. 2016.

¹⁸⁶ Fincke, 2003, str. 133.

¹⁸⁷ Besnier, 2012,

<http://oracc.museum.upenn.edu/cams/gkab/theworldoftheipu/divinatoryseries/signsoftime/index.html>. Citováno dne: 23. 4. 2016.

¹⁸⁸ Besnier, 2012,

<http://oracc.museum.upenn.edu/cams/gkab/theworldoftheipu/divinatoryseries/signsofappearance/index.html> Citováno dne: 23. 4. 2016.

¹⁸⁹ Více k mezopotamské magii viz SMOLOVÁ, A., *Magie ve starověké Mezopotámii*. Plzeň, 2014.

Bakalářská práce. Západočeská univerzita.

4.5.2.1 Maqlû

Sbírka *Maqlû* (Spalování, Hoření) patří mezi nejvýznamnější skladby s rituály proti očarování. Všechna zaklínání ve sbírce *Maqlû* jsou psána akkadsky. Autorem je neznámý učenec a zaříkávač, který zřejmě použil informace ze starších zdrojů. Celý soubor tvoří osm klínopisných tabulek, nalezených v knihovnách v Babylonii a Asýrii, přičemž nejvýznamnější celek byl nalezen v Aššurbanipalově knihovně.¹⁹⁰

Děj sbírky *Maqlû* začíná v noci a odehrává se pravděpodobně na střeše domu. Popisuje rituál vyhnání čarodějnice, kdy je figurka, která čarodějnici představuje, spolu s dalšími rituálními předměty spálena. Rituál končí uhašením ohniště vodou. Ve druhé části sbírky se děj přesune do ložnice trpícího. Kolem postele jsou rozmístěny různé rituální předměty a nakreslen ochranný kruh. Zároveň se místnost vykuřuje. Konec děje se odehrává za úsvitu, kdy se pacient sám umyje a nakonec vyrábí ochranné amulety.¹⁹¹

4.5.2.2 Šurpu

Sbírka *Šurpu* (Spalování) je psána sumersky i akkadsky a její novoasyrská verze byla rovněž nalezena v Aššurbanipalově knihovně. Obsahuje rituály a zaklínání pro všechny možné situace. Bylo možné ji využít, pokud člověk přesně nevěděl, proč se na něj bozi zlobí. Sice se skládá z devíti tabulek, textově ale není tak rozsáhlá jako sbírka *Maqlû*. V první tabulce se popisuje samotný rituál, kdy se ohniště ohraničí kruhem z mouky a jsou v něm spáleny rituální předměty. Pak zaklínač i jeho klient recitují zaříkávadla. V ostatních osmi tabulkách je obsažen seznam příčin neštěstí

¹⁹⁰ Schwemer, 2014, http://www.cmawro.altorientalistik.uni-wuerzburg.de/magic_witchcraft/maqlu/. Citováno dne: 18. 4. 2016.

¹⁹¹ Besnier, 2012, <http://oracc.museum.upenn.edu/cams/gkab/theworldoftheipu/healingtexts/maql/>. Citováno dne: 18. 4. 2016.

klienta. Také obsahuje doporučení, ke kterému z bohů se odvolávat a jaké předměty využívat při zařikávání.¹⁹²

4.5.2.3 Utukkū lemnūtu

Podle zdrojů z Ninive tvoří sbírku *Utukkū lemnūtu* (Zlí démoni) šestnáct tabulek. Rovněž jsou psány ve dvou jazycích, akkadštině a sumerštině. Ve sbírce jsou barvitě popsáni různí démoni a nepravosti, které páchají lidem. Vystupuje zde i bůh Marduk, který má nad démony moc a celé části textu jsou věnovány oslavě Mardukovy moci. Nechybí ani soupis démonů a řada zaklínání proti jejich aktivitám. Zároveň se čtenář mohl dozvědět, jak například zabezpečit dům proti jejich působení.¹⁹³

4.5.3 Lékařské texty

Soubor textů týkajících se lékařství tvoří třetí nejpočetnější skupinu babylonsky psaných textů v knihovně v Ninive. Příručky, které používali mezopotamští lékaři, pojednávaly o různých chorobách, jejich příčinách a uváděly vhodnou léčbu. Mnoho z textů je bohužel poškozeno. Texty také obsahují seznamy kamenů a prospěšných rostlin. Tyto dvě komodity totiž lékaři v Mezopotámii běžně používali při léčbě různých onemocnění.¹⁹⁴

4.5.4 Historické texty

Téměř všech 27 historických textů tvoří soubor královských nápisů. Jedná se o nápisy ze stél, cylindrů a hranolů. Většinou pocházejí z doby

¹⁹² Besnier, 2012, <http://oracc.museum.upenn.edu/cams/gkab/theworldoftheipu/healingtexts/urpu/>. Citováno dne: 19. 4. 2016.

¹⁹³ Besnier, 2012, <http://oracc.museum.upenn.edu/cams/gkab/theworldoftheipu/healingtexts/utukklemntu/>. Citováno dne: 19. 4. 2016.

¹⁹⁴ Fincke, 2003, str. 131.

panování krále Aššurbanipala a jeho otce Asarhaddona, nalezeny byly však i královské nápisy neznámého krále.¹⁹⁵

4.5.5 Slovníky

Další významný soubor tabulek můžeme označit jako tehdejší „slovníky“. Na těchto tabulkách se nachází seznamy klínopisných znaků a znakových kombinací s vysvětlením jejich významu. Dále se zde nachází soupis sumerských slov včetně překladu do akkadštiny. Nechybí také seznamy, které vysvětlují vzácné a cizí výrazy, které se objevují v akkadštině. Můžeme soudit, že tento soubor tabulek sloužil jako učební pomůcka písařům, kteří se učili rodný akkadský jazyk a zároveň museli ovládat tradiční sumerský jazyk.¹⁹⁶

4.5.6 Epická literatura

Epická literatura se nám dochovala na menším množství tabulek, než žánry předešlé. Neznamená to však, že by byla méně hodnotná. Dochoval se nám nejstarší epos o stvoření světa, neméně známý Epos o Gilgamešovi, Errovi, o potopě a další významná díla. Námětem většiny mýtů a eposů je jednání bohů. Ti jsou zpravidla vylíčení jako podobní lidem. Nyní si některá díla krásné literatury, která byla nalezena v Aššurbanipalově knihovně, představíme.

4.5.6.1 Enūma Eliš

Enūma Eliš (Když nahoře) je nejznámější a nejstarší stvořitelství mýtus. Nejstarší fragment tohoto mýtu se datuje do období 10. století př. n. l. V Aššurbanipalově knihovně se našla významná část mýtu a jeho další

¹⁹⁵ Fincke, 2003, str. 131.

¹⁹⁶ Oppenheim, 2001, str. 171.

zlomky byly nalezeny na různých místech Babylonie i Asýrie. I přes množství fragmentů dodnes neznáme celý text a některé jeho úryvky stále chybí.¹⁹⁷

Mýtus je zapsán v babylónštině na sedmi tabulkách o celkové hodnotě asi tisíc řádků. Většina textu chybí z páté tabulky, ostatní tabulky jsou téměř neporušeny. Mýtus je důležitým zdrojem pochopení babylonského pohledu na svět a stvoření lidí, jakožto služebníků božích. Motivy čerpá z různých sumerských, akkadských a pravděpodobně i západosemitských textů.¹⁹⁸

Enūma Eliš se stal oficiální skladbou Mezopotámie a byl přednášen veleknězem při novoročních slavnostech. Oslavuje boha Marduka, jako státního boha, kterého později na krátký čas vystřídal bůh Aššur během asyrské nadvlády. Znění textu zůstávalo nezměněno po celá staletí.¹⁹⁹

Skladba je pojmenována podle úvodních slov (incipitu), tedy:

*„Když nahoře nebesa nebyla pojmenována,
dole země jménem nebyla zvána,
tu prastarý Apsú, jejich zploditel,
a životodárná Tiámat, rodička veškerenstva,
své vody smísili dohromady.
Nevynořili se pastviny, rákosové houští nebylo vidět.
Když žádný bůh se ještě neobjevil,
jménem nebyl nazván, osud žádnému nebyl určen,
tu z jejich lůna bohové byli stvořeni.“²⁰⁰*

Apsú představoval sladkovodní moře, Tiámat zase bezbřehý slaný oceán. Z jejich spojení se postupně zrodili všichni bohové. První bozi dostali jméno Lachmu a Lachamu a představovali vodní záplavy. Jejich děti byli

¹⁹⁷ Bič, 1990, str. 299.

¹⁹⁸ Prosecký, 2010, str. 21.

¹⁹⁹ Klíma, 1976, str. 289.

²⁰⁰ Hruška a kol., 1977, str. 176.

Anšar a Kišar, představující oblohu a zemi. Jejich syn, bůh Anu, zplodil Nudimmuda (Ea), který se stal nejmocnějším z bohů. Mladí bohové začali svým hlukem rušit Tiámatu i Apsúa. Tiámat mlčela, i když jí jejich chování bylo nepříjemné. Apsú se však rozhodl jednat. Stěžoval si na hlučné chování bohů u Tiámat. Tu jeho slova velice ranila a rozzlobila. Nechtěla zahubit to, co sama zplodila a raději chtěla být vůči bohům dále shovívavá. Apsú zosnoval plán na vyhubení bohů. Nejmoudřejší z nich, Ea, bohy zachránil svou dovedností zaklínače. Ea vyřkl zaklínání a uspal Apsúa, kterého následně zabil. Ea si poté vybudoval božské sídlo, které pojmenoval Apsú a tam s manželkou Damkinou zplodil syna Marduka:

*„Ve svatyni osudů, v chrámu božských výroků,
nejmocnější z mocných, mudřec bohů, bůh, pán, byl zplozen.
V nitru Apsú zrozen byl Marduk.
Zplodil ho Ea, jeho otec.
Porodila ho Damkina, jeho matka...
Nádherná je jeho postava, jiskřivý jeho pohled.
Mužný od svého zrození, nesmírně silný od samého počátku...
Nepředstavitelně dokonalé byly jeho údy.
Nemožno jest to pochopit, obtížno jest to uzříť.
Čtvero bylo jeho očí, čtvero jeho uší.
Když pohnul svými rty, oheň vzplál.
Čtyři uši vše slyšely
a čtyři oči vše viděly.“²⁰¹*

Marduk tedy silou převyšoval všechny bohy. Jeho otec mu dal jako dar čtvero větrů. Marduk si s nimi hrál a tím opět rušil Tiámat a ostatní bohy. Tiámat slíbila pomstít Apsúa. Nechá stvořit jedenáct nestvůr, hady s tesáky,

²⁰¹ Klíma, 1976, str. 178.

kteří mají místo krve jed, hrůzné draky, vzteklého psa, obrovského lva, člověka-škorpiona a další. Vojsku těchto příšer velel Kingu, kterého Tiámat obdařila tabulkami osudu a povýšila jej do nejvyšší božské moci. Tak končí první tabulka.²⁰²

Druhá tabulka začíná tím, že se Ea dozvěděl o připravované bitvě. Šel tedy za svým otcem Anšarem, aby se s ním poradil. Stěžoval si mu, že Tiámat v hněvu vytvořila vojsko, které není možné porazit. Nenašel se nikdo, kdo by se odvážil Tiámatě postavit. Nakonec Anšar pověřil bojem s Tiámat Marduka. Marduk tento úkol s radostí přijal.²⁰³

Ve třetí tabulce Anšar uspořádal velkolepou hostinu, kam pozval všechny bohy a ti určili Mardukovi osud.²⁰⁴

Na začátku čtvrté tabulky obdržel Marduk od bohů žezlo, trůn, královské odznaky a zbraň, které nelze vzdorovat. Následně se připravuje na bitvu:

*„Položil blesk před tvář svou,
spalujícím ohněm naplnil své tělo.
Upletl síť, aby do ní Tiámatu chytil,
sebral čtvero větrů, aby prchnout nemohla,
vítr jižní, vítr severní, vítr východní i vítr západní.
Po boku síť zavěsil, dar otce svého Ana...
...Po jeho pravici Boj hrozný a Zápas stojí,
po levici Bitva, jež všechny spiklence sráží.
Oblekl oděv a pancíř, jež hrůzu vzbuzuje,
děsivou božskou září pokrýl si hlavu.“²⁰⁵*

²⁰² Hruška a kol., 1977, str. 176-180.

²⁰³ Tamtéž, str. 181-184.

²⁰⁴ Tamtéž, str. 184-188.

Marduk se vydává k Tiámat. S sebou si nese i rostlinu, která ho má ochránit proti jedu. Došlo k bitvě, kdy Marduk lapil Tiámat do sítě a následně ji zabil. Poté rozdrtil celé její vojsko a Kingua svázal, zabil a odebral mu tabulku osudů, kterou si sám zavěsil kolem krku. S Mardukovým vítězstvím nastalo všeobecné veselí. Z poloviny Tiámatina mrtvého těla pak Marduk vytvořil nebesa a z druhé zemi. Vládu v nebesích přenechal Anovi, Enlilovi a Eovi.²⁰⁶

Pátá tabulka se zabývá činy, které Marduk dále konal:

*„Marduk zbudoval sídlo velkým bohům,
hvězdy, jejich podoby, v souhvězdí seskupil.
Určil rok, stanovil jeho délku
a každému z dvanácti měsíců přisoudil po třech hvězdách.“²⁰⁷*

Z Tiámatiny sliny vytvořil sníh a led. Vytvořil Eufrat a Tigris, hory a strmá pohoří. Poté se všichni bohové sešli a poklekli před svým králem. Marduk pak dal jméno samotnému Babylonu, tedy obydlí velkých bohů.²⁰⁸

V šesté tabulce se Mardukovi zachtělo tvořit krásné věci. Vyslovil návrh:

*„Seberu krev, udělám kosti
a stvořím lidskou bytost, nechť její jméno je člověk!
Člověka stvořím, bytost lidskou.
Obtížen bude službou bohů a bohové si odpočinou.
K lepšímu též změním jejich bytí,
stejně ctěni, však ve dvě části rozdělení budou.“²⁰⁹*

²⁰⁵ Hruška a kol., 1977, str. 190.

²⁰⁶ Tamtéž, str. 188-192.

²⁰⁷ Tamtéž, 1977, str. 193.

²⁰⁸ Tamtéž, str. 193-196.

Z krve Kingua pak Ea stvořil lidské pokolení. Bohové se chtěli nějak odvděčit Mardukovi za jeho činy. Vybuďovali tedy Babylon a v něm postavili Mardukovi chrám Esagila. Také Marduka obdařili padesáti jmény, která jej měla vystihovat. Nakonec bohové zasedli k velkolepé hostině.²¹⁰

4.5.6.2 Epos o Gilgamešovi

Slavný epos o Gilgamešovi, jedno z nejstarších literárních děl na světě, prošel dlouhým vývojem. Na jeho vytvoření se podíleli Sumerové, Babyloňané i Asyřané. Základ eposu tvoří šest zpěvů, které byly nalezeny v knihovně v Nippuru. Každý z těchto zpěvů je samostatnou skladbou. Až babylonská verze vytvořila jednotný cyklus. Tu tvořilo jedenáct tabulek, dvanáctá tabulka byla přidána později, asi koncem 8. století př. n. l. V takto rozšířené verzi byl epos nalezen v knihovně v Ninive. Některé ze sumerských skladeb ve sbírce z Ninive chyběly.²¹¹ Aššurbanipal nechal pro svou knihovnu pořídit opis eposu z akkadštiny a nechal jej opatřit názvem „Ten, jenž hlubiny viděl“, jedná se opět o název skladby podle počátečních slov, tedy tzv. incipit.²¹²

Epos byl ve své době velmi oblíbený, svědčí o tom nálezy textu v akkadském znění i překladech v okolních zemích, např. na palestinském území a v maloasijské Chattušaši. V Chattušaši se dochoval i chetitský překlad eposu a jeho úryvky v churritštině. Dokonce se dostal až k Řekům.²¹³

Hrdina eposu byl dlouhá léta považován pouze za legendární postavu. Archeologové však objevili městské hradby v Uruku, které jsou v eposu na dvou místech zmiňovány a které měl vybudovat právě Gilgameš.²¹⁴ Král Gilgameš byl nejspíše historickou osobností z přelomu 27. a 26. století př. n.

²⁰⁹ Hruška a kol., 1977, str. 196.

²¹⁰ Tamtéž, str. 196-198.

²¹¹ Klíma, 1976, str. 291.

²¹² Bič, 1990, str. 315.

²¹³ Tamtéž, str. 316-317.

²¹⁴ Klíma, 1976, str. 292-293.

I. Podle sumerského královského seznamu měl vládnout 126 let.²¹⁵ V eposu je panovník líčen jako bytost, která je ze dvou třetin božská a z jedné třetiny lidská. Gilgameš je smrtelný a podléhá lidským citům.²¹⁶

Epos o Gilgamešovi se zabývá motivem přátelství, touhou po slávě a velkých činech, strachem ze smrti a hledáním nesmrtelnosti, která je nedosažitelná, protože člověk nemůže uniknout svému osudu. Středem děje je člověk, bohové zde nechybějí, ale slouží jako pozadí.²¹⁷

Dílo začíná krátkým úvodem, ve kterém se velebí Gilgameš:

*„Toho, jenž vše zřel až k hranici země,
jenž poznal všechna moře, opěvat chci.
Vše viděl a prozkoumal rovnou měrou,
byl nadán moudrostí a znalostí všech věcí.
On tajemství zřel, odhalil skryté
a přinesl zvěst o tom, co před potopou bylo.
Dalekou cestou šel, až únavou padl a zesmutněl
a všechny útrapy vryl v kamennou stělu.
Hradbu dal vystavět kol Uruku hrazeného,
kol svaté Eanny, pokladnice čisté.“²¹⁸*

Děj začíná v Uruku, kde vládne král Gilgameš, který je popisován jako krutovládce. Jeho poddaným dojde trpělivost a obrátí se na bohy s prosbou o pomoc. Anu vyslyšel jejich volání a spolu s bohyní Aruru stvoří polodivokého člověka. Dali mu jméno Enkidu. Byl to silný muž s bujnými, dlouhými vlasy a tělem porostlým srstí. Žil spolu se zvířaty, krmil se s nimi trávou a pil ze

²¹⁵ The Sumerian King List, <http://etcsl.orinst.ox.ac.uk/cgi-bin/etcsl.cgi?text=t.2.1.1#>. Citováno dne: 26. 4. 2016.

²¹⁶ Klíma, 1976, str. 292-293.

²¹⁷ Kramer, 1966, str. 176.

²¹⁸ Matouš, 1976, str. 22.

stejného napajedla. Jednou se s ním setkal lovec, který z něj měl strach. Navíc mu Enkidu ničil pasti a zasypával jámy, lovec se tedy obrátil s radou o pomoc k samotnému Gilgamešovi. Gilgameš mu poradil, aby Enkiduovi přivedl nevěstku Šamchatu, která Enkidua svede a on se pak odcizí zvířatům. Enkidu skutečně podlehne svodům nevěstky a po šest dní a sedm nocí se s ní oddává rozkoši. Poté, co se dostatečně nabažil, chtěl se Enkidu vrátit ke svým zvířatům, ta se mu ale mezitím odcizila. Zvířata ztratil, nabyl ale na rozumu. Spolu se Šamchatou se vydává do Uruku za Gilgamešem. Gilgameš je na Enkidův příchod připraven dvěma sny, které mu vyloží jeho matka.²¹⁹

Ve druhé tabulce se Enkidu stále více stává člověkem. Mezi Gilgamešem a Enkiduem dojde k souboji, kdy Enkidu zvítězí. Nakonec spolu uzavřou přátelství. Gilgameš navrhl novému příteli, aby společně zabili Chuvavu (v asyrské verzi Chumbabu), strážce cedrového lesa, který chrlil oheň a rozséval smrt. Enkidu se mu snaží nápad rozmluvit a líčí všechny překážky. Gilgameš je však neoblomný a oba, patřičně ozbrojeni, se vypraví na cestu.²²⁰

Ve třetí tabulce se píše o Gilgamešově matce Ninsun, ke které oba hrdinové přišli pro požehnání. Ninsun vykoná oběť bohu Šamašovi a poté přijala Enkidua za svého syna. Díky tomu upevnila přátelství mezi Gilgamešem a Enkiduem.²²¹

Čtvrtá tabulka pojednává o cestě hrdinů do cedrového lesa. Cesta byla dlouhá a náročná. Během cesty se Gilgamešovi zdálo pět prorockých snů. Enkidu mu sny vyložil s tím, že jsou pro ně příznivé a znamenají vítězství. Ke konci čtvrté tabulky hrdinové konečně dorazili k cíli.²²²

Na začátku páté tabulky hrdinové vstupují do cedrového lesa. Společně začali kácet stromy a hluk, který způsobili, zaslechl Chumbaba. Chumbaba

²¹⁹ Matouš, 1976, 22-31.

²²⁰ Tamtéž, str. 32-42.

²²¹ Tamtéž, str. 44-47.

²²² Tamtéž, str. 48-53.

oba vyzval na souboj. Gilgameš poprosil o pomoc boha Šamaše a ten jej vyslyšel a na Chumbabu obrátil osm mocných větrů, které ho oslepily. Chumbaba se vzdává a Gilgameš s Enkiduem jej zabili a uřízli jeho hlavu.²²³

Děj šesté tabulky se odehrává po návratu domů, kdy se do Gilgameše zamiluje samotná bohyně Ištar. Gilgameš jí vyčte všechny milence a odmítne ji. To Ištar velmi popudilo a požádala svého otce Ana, aby ji pomstil. An seslal na hrdiny nebeského býka, kterého po těžkém zápase přemohou. Na počest vítězství je uspořádána velká slavnost. Enkiduovi se tu noc zdá sen a tímto tabulka končí.²²⁴

Na začátku sedmé tabulky vypráví Enkidu svůj sen. Bohové se radili o tom, kterého z hrdinů potrestají za smrt Chumbaby a nebeského býka. Nakonec rozhodli, že Enkidu musí zemřít a Gilgameš má být zachován. Enkidu začne litovat, že z pokácených stromů z cedrového dřeva vyrobil dveře pro boha Enlila do chrámu v Nippuru. Enkidu začal proklínat Šamchatu, následně ale prokletí změnil v požehnání na radu boha Šamaše. Poté se Enkiduovi, již připoutanému na lůžko, zdál další sen, který věstil jeho brzkou smrt. Vstoupil do země, ze které není návratu, kde jsou mrtví bez světla a jedí prach a hlínu. Následně se jeho nemoc zhoršila a dvanáctý den zemřel.²²⁵

Osmá tabulka popisuje Gilgamešovo truchlení nad ztrátou přítele:

„... jaký je to spánek, jenž se tě zmocnil?

Zachmuřen jsi a už mě neslyšíš?

Ale on nepozvedá oči.

Dotkl se srdce jeho, to však již nebije.

Jako nevěstě příteli svému zahalil tvář.

²²³ Matouš, 1976, str. 48-57.

²²⁴ Tamtéž, str. 58-63.

²²⁵ Tamtéž, 1976, str. 64-70.

*Jako orel nad ním krouží,
jako lvice, jež byla o svá mlád'ata oloupena,
dopředu, dozadu, sem a tam chodí,
vlasy kadeřavé si rve a po zemi rozsévá,
svá krásná roucha strhává s jako odporná je zahazuje.*²²⁶

Gilgameš nechá zhotovit sochu svého přítele v nadživotní velikosti z lazuritu a ze zlata. Stále se ale nemůže smířit s myšlenkou na smrt.²²⁷

V deváté tabulce Gilgameš stále truchlí pro Enkidua a hluboce přemýšlí o smrti. Vydal se sám do stepi, daleko od lidí. Rozhodl se vypravit za svým předkem Uta-napištimem, kterému jako jedinému z lidí bozi darovali věčný život, aby se ho zeptal na smrt a život. Cesta vedla k hoře Mašu, kterou střežili nestvůry – napůl škorpióni a napůl lidé. Dále se musel vydat pohořím, kde je věčná tma až došel ke krásné zahradě.²²⁸

Na začátku desáté tabulky potká v krásné zahradě šenkýřku Siduri. Té Gilgameš vypráví všechny své příhody, o Enkiduovi a o tom, proč se vydal za Uta-napištimem. Siduri mu radí, aby přestal hledat tajemství života a místo toho, aby si užíval přítomného okamžiku. Gilgameše však nepřesvědčí. Siduri varuje Gilgameše před obtížným přechodem přes vody smrti, které nikdo, kromě boha Šamaše, nepřešel. Jedině lodivod Uršanabi může převážet přes vody s pomocí sošek, které chrání před smrtí. Sošky Gilgameš v hněvu rozbil a tak se připravil o možnost přejít přes vody. Lodivod mu poradil, aby nařezal 120 tyčí, aby jimi mohl odstrkovat loď přes vody smrti, kde nevaně vítr ani není žádný proud. Holí ale nebylo dostatek, protože pokaždé, když Gilgameš odstrčil loď, musel použitou hůl zahodit, aby si vodou nepotřísnil ruce. Nezbyvá mu tedy nic jiného, než strhnout si své šaty a použít je jako

²²⁶ Matouš, 1976, str. 72.

²²⁷ Tamtéž, str. 71-73.

²²⁸ Tamtéž, str. 74-77.

plachtu. Nakonec se mu přeci jen podaří doplout k ostrovu, na kterém sídlí Uta-napištim. Na Gilgamešovu otázku o tajemství života mu Uta-napištim odpoví, že nic na světě není věčné a vše je odsouzeno k zániku.²²⁹

Gilgameš je s odpovědí nespokojen a žádá Uta-napištima, aby mu tedy vyprávěl o tom, jak se on stal nesmrtelným. To je obsah jedenácté tabulky. Uta-napištim líčí, jak jednou bozi na zem seslali potopu, před kterou byl zachráněn pouze Uta-napištim, načež byl obdařen věčným životem. Tato událost se ale už nebude opakovat a jediná možnost, jak získat věčný život, je vydržet nespát šest dní a sedm nocí. Gilgameš je však natolik vyčerpaný, že okamžitě usne. Uta-napištim tuší, že až se Gilgameš probudí, bude tvrdit, že spal. Nařídí proto své ženě, aby upekla každý den čerstvý chléb, podle něhož by se poznalo, jak dlouho Gilgameš spal. Po sedmi dnech Gilgameše usvědčilo sedm chlebů, které ležely nedotčené u jeho hlavy. Navždy tak ztratil nárok na věčný život. Uta-napištim mu před odchodem prozradí tajemství rostliny života, která roste na dně oceánu. Gilgamešovi se podaří rostlinu vyzvednout z mořského dna, na cestě domů jí ale u studánky sní had. Gilgameš se tedy vrací domů s prázdnou a smířen s osudem. Jedinou útěchou mu jsou jeho monumentální hradby.²³⁰

Poslední, dvanáctá tabulka, byla k eposu přidána o později a s předchozím vyprávěním souvisí jen volně. Mluví se v ní o sestupu Enkidua do podsvětí.²³¹

4.5.6.3 Atrachasis

Tato skladba o stvoření člověka a potopě světa se dochovala na souboru tří starobabylonských tabulek a na řadě opisů. Hlavním hrdinou je Atrachasis, jehož jméno znamená „nesmírně moudrý, přemoudrý“.

²²⁹ Matouš, 1976, str. 78-86.

²³⁰ Tamtéž, str. 87-97.

²³¹ Tamtéž, str. 12.

S Atrachasísem jsme se setkali již v jedenácté tabulce Eposu o Gilgamešovi, kde vystupoval jako Uta-napištim. Objevuje se i ve skladbách o Adapovi a Etanovi, opět jako přívlastek těchto postav.²³²

Je známo, že kompletní starobabylonská verze obsahovala 1245 veršů. Do dnešních dní se dochovaly pouze asi tři pětiny z celého textu. Většina starobabylonských tabulek byla nalezena v Sipparu a autor těchto opisů je také znám. Byl jím jistý Ku-Aja, který byl označován jako „mladší písař“. V Aššurbanipalově knihovně pak byly nalezeny všechny novoasyrské fragmenty, celkem jich bylo čtrnáct. Verze nalezená v Aššurbanipalově knihovně se nejspíše inspirovala nějakým ztraceným středoasyrským textem, protože se do značné míry odlišuje od starobabylonské verze. Další fragmenty pocházejí ze středobabylonské a novobabylonské doby.²³³

Dílo se také někdy nazývá podle počátečního verše (incipitu), tedy „Když bohové ještě byli lidmi“. Hlavním motivem skladby je potopa, její příčiny a únik před ní, který se podařil pouze jedinému člověku, Atrachasísovi.²³⁴

Skladba vypráví o tom, jak se nižší bohové, Igigové, vzepřeli vyšším bohům, Anunnakům. Igigové totiž museli tvrdě pracovat už několik tisíc let. Bohyně Mami, po poradě všech bohů, stvoří člověka, který převezme práci bohů. Lidstvo se rychle rozmnožilo a hluk lidí začal rušit boha Enlila, který seslal na lid morovou ránu:

*„ Povyk lidí je mi velmi nepříjemný,
jejich křik mne ruší
a v tom hluku nezahmouřím oko.
Přikážte, necht' propukne mor,*

²³² Hruška a kol., 1977, str. 341.

²³³ Prosecký, 2010, str. 253-254.

²³⁴ Oppenheim, 2001, str. 201.

at' jejich křik hned Namtar²³⁵ potlačí!

Jak vichřice necht' je ovane

neduh, bolest, pohroma a mor!"²³⁶

Atrachasís se radí s bohem Eou, který jej vyslyšel, a s jeho pomocí odvrátil pohromy. Enlil byl pobouřen, že lidstvo mor nevyhubil a seslal na něj sucho. Ani tentokrát nebylo lidstvo vyhubeno. Enlil nechal shromáždit bohy a vyhlásil, že lidstvo bude smeteno potopou a nesmí být znovu zachráněno. Ea opět varoval Atrachasíse a poradil mu, aby postavil nepotopitelnou loď. Ea praví:

„At' všude hustá je smola,

... utěsni loď!

Dodrž lhůtu, kterou ti stanovím!

Do loď vejdi, uzavři dveře,

nalož ji obilím, majetkem svým i jměním,

uved' tam ženu svou, rodinu, příbuzné i zdatné řemeslníky!

Stepní zvěř i živočišstvo, jež na trávě se pase,

já k tobě pošlu a bude čekat u tvých vrat."²³⁷

Vítr přinesl bouři s vydatným deštěm, který trval sedm dní a sedm nocí. Když vody opadly, Atrachasís přistál s lodí na suché zemi a přinesl bohům smířlivou oběť. Enlila velice rozčílilo, když i přes přísahu všech bohů, že lidstvo nepřežije, uviděl lidskou bytost. Nakonec se musel smířit s tím, že lidé bude nadále přebývat na zemi.²³⁸

²³⁵ Personifikovaný osud (Prosecký a kol., 1999, str. 263).

²³⁶ Hruška a kol., 1977, str. 161.

²³⁷ Tamtéž, str. 169.

²³⁸ Tamtéž, str. 151-174.

4.5.6.4 Etana

Nejstarší dochované záznamy této skladby pocházejí z 1. poloviny 2. tisíciletí př. n. l., nejmladší pak z novoasyrské doby z Aššurbanipalovy knihovny. Katalog z Aššurbanipalovy knihovny uvádí i jméno editora skladby. Je jím jistý Lu-Nanna, který měl být mudrcem v Uru a žil ve 3. tisíciletí př. n. l.²³⁹

Hlavním hrdinou mýtu je Etana, první člověk, kterému bylo dovoleno létat. Etanovo jméno je doloženo v sumerském královském seznamu stejně jako Gilgamešovo. Etana měl být pastýřem, který vstoupil na nebe, následně sjednotil cizí země a stal se králem. Etana je uváděn jako třináctý král první popotopní kišské dynastie a uvádí se, že vládl 1500 (resp. 635) let.²⁴⁰ Skladba byla citována podle počátečního řádku (incipitu) „město narýsovali“ nebo jako „sbírka Etany, podle podání Lu-Nanny“.²⁴¹

V příběhu se praví, že panovník Kiše Etana a jeho krásná žena Mudam nemohou zplodit potomka. Sen jim naznačí, že by jim mohla pomoci rostlina zrození, ale neví se, kde rostlinu hledat. Autor do mýtu vložil i krátkou bajku o orlu a hadovi, kteří žili spolu na jednom stromě. Orel jednou snědl mláďata hada. Had ho za tento čin potrestal a uvrhl jej do hluboké jámy. Bůh Šamaš řekl Etanovi, aby našel orla v jámě, a ten mu ukáže rostlinu zrození. Etana orla našel a vysvobodil. Orlovi se pak zdál sen, ve kterém mu bozi ukázali, kde rostlinu hledat. Vyzve Etanu, aby s ním vzlétl pro rostlinu do nebes. Orel i s Etanou několikrát spadli, doletět do nebes se jim ale nakonec podařilo. Setkal se s bohyní Ištar, která mu věnovala určitý předmět. Bohužel přesně nevíme jaký, o rostlinu se ještě pravděpodobně nejednalo. Rostlinu zrození však nakonec Etana také dostal a konečně se mu narodil syn. Dva zlomky

²³⁹ Hruška a kol., 1977, str. 347.

²⁴⁰ The Sumerian King List, <http://etcsl.orinst.ox.ac.uk/cgi-bin/etcsl.cgi?text=t.2.1.1#>. Citováno dne: 26. 4. 2016.

²⁴¹ Prosecký, 2010, str. 337.

tabulky z Ninive a jeden z Aššuru naznačují, že skladba nekončila šťastně. Zmiňuje se zde bolest, pláč a nářek. Etana měl snad zemřít a ještě předtím pohřbít svou ženu. Důvod však není jasný.²⁴²

4.5.6.5 Adapa a Jižní vítr

V mýtu Adapa a jižní vítr se nám opět objevuje motiv hledání věčného života. Jednalo se o mýtus jistě velmi oblíbený ve své době. V Aššurbanipalově knihovně byly nalezeny hned tři jeho opisy a jeden opis byl nalezen i v egyptské Tell el-Amarně. Text zde zřejmě psal písař, který se babylónštině teprve učil. Dokazují to červené body v textu, které zřejmě sloužily jako dělicí znaménka mezi slovy nebo jejich skupinami.²⁴³

Adapa byl správcem boha Ey ve městě Eridu. Ea jej stvořil jako vzor všech lidí a obdařil jej moudrostí. Jednou se Adapa vypravil na moře lovit pro chrám ryby, jeho loď však převrátil Jižní vítr a Adapa v zlosti vyřkl přání, aby se Jižnímu větru zlomila křídla. Od této doby přestal Jižní vítr vát. Adapa byl povolán před boha Anua, aby se za svůj čin zodpovídal. Bůh Ea Adapovi poradil, aby se nedotýkal ničeho, co mu bude v nebi nabízeno. Nabízené nápoje a pokrmy však mohly Adapovi zajistit nesmrtelnost.²⁴⁴

Adapovi bylo nakonec odpuštěno:

*„Tehdy bůh Anu uvěznil Adapu,
posléze však Ea ho osvobodil.
Aby navěky vládu svou Anu ozdobil leskem, osudem rozhodl
odpustit Adapovi z lidského plemene,
jenž ... svémocně Jižnímu větru křídlo zlomil*

²⁴² Hruška a kol., 1977, str. 218-228.

²⁴³ Tamtéž, str. 349.

²⁴⁴ Prosecký, 2010, str. 330.

*a potom vystoupil k nebi.*²⁴⁵

Konec textu se nedochoval. Zdá se, že se Adapa vrátil zpět na zemi a získal kouzelnou moc bojovat s démony a chorobami. Konec skladby totiž obsahuje i zaklínání proti nemocem.²⁴⁶

4.5.6.6 Mýtus o Errovi

Mýtus o Errovi je jednou z nejvýznamnějších skladeb mezopotamského písemnictví. Zachoval se nám na 34 fragmentech. Za pisatele básně se přímo v textu prohlašuje Kabti-iláni-Marduk. Z mytologického hlediska je autorství připisováno bohu Išumovi, který písaři skladbu nadiktoval ve snu. Mýtus byl využíván i při rituálech, kdy se části textu zapisovaly na amulety a sloužily při zařikávání moru.²⁴⁷

Mýtus se pokládá za tzv. konstruovaný mýtus, který reflektuje určité historické události, které propojuje s mytologickými tématy. Zároveň se vyhýbá zmínek o konkrétních osobách a událostech, aby tak měl mýtus univerzální platnost pro události, ke kterým by ještě v budoucnu mohlo dojít.²⁴⁸

Celkem se nám dochovalo pět tabulek, ve kterých se básník soustředí především na popisy válečného pustošení a morových epidemií. Do kontrastu dává mír a blahobyť, které jsou dílem Marduka.²⁴⁹ Epos v sobě rovněž spojuje kosmogonické téma, kdy bůh Marduk opouští Babylon a jeho místo přebírá bůh Erra, s historickým pozadím, kdy Babylonii ohrožují asyrské vpády a Mardukův kult je v 7. století př. n. l. násilně potlačován.²⁵⁰

²⁴⁵ Hruška a kol., 1977, str. 232.

²⁴⁶ Oppenheim, 2001, str. 202.

²⁴⁷ Hruška a kol., 1977, str. 351-352.

²⁴⁸ Prosecký, 2010, str. 364.

²⁴⁹ Oppenheim, 2001, str. 202.

²⁵⁰ Hruška a kol., 1977, str. 352.

Dlouhý nářek nad zničením Babylonu, který obsahuje čtvrtá tabulka, přejal starou sumerskou tradici nářků nad zničenými městy.²⁵¹

Skupiny textů s eposem o Errovi pocházejí z Asýrie i Babylonie, bohužel jsou špatně dochované. Alespoň čtyři verze textu jsou známé z Aššuru, tři z Ninive a ze Sultantepe, Babylonu a Uru vždy po jedné.²⁵²

4.5.6.7 Anzu a krádež tabulek osudu

Mýtus o krádeži tabulek osudu je mýtem o porušení božího řádu, o zmatku v panteonu a o boji se zlými silami.²⁵³ Bývá také nazýván podle incipitu „Syn krále (všech) příbytků“, a dochoval se ve dvou verzích. Text starší verze pochází z tabulek ze Sús a jihozápadního Íránu. Předpokládá se, že jde o věrné kopie starobabylonského znění mýtu. Dále známe okolo patnácti dalších tabulek pocházejících ze středoasyrského, středobabylonského, novoasyrského a novobabylonského období. Ty byly nalezeny v Aššuru, Ninive, Sultantepe, Borsippy a dalších měst.²⁵⁴

Anzu byl hrozivý pták, jehož popis se ve zničeném textu ztrácí. Z jiných, převážně výtvarných zobrazení víme, že Anzu byl obrovským orlem se lví hlavou.²⁵⁵

Bůh Enlil Anzuovi důvěřoval, Anzu ale zatoužil po tabulkách osudu:

*„Já chtěl bych uchvátit tabulky osudů
a sebrat příkazy bohů všech!
Chci ovládnout trůn, být pánem kultovních řádů,
shromáždění všech Igiů chci poroučet!“²⁵⁶*

²⁵¹ Oppenheim, 2001, str. 203.

²⁵² Bič, 1990, str. 334.

²⁵³ Hruška a kol., 1977, str. 349.

²⁵⁴ Prosecký, 2010, str. 208.

²⁵⁵ Tamtéž, str. 209.

²⁵⁶ Hruška a kol., 1977, str. 234.

Když se Enlil koupal, Anzu využil situace a tabulky osudů ukradl. V panteonu vznikl zmatek způsobený porušením božských řádů a bozi mezi sebou hledali zachránce božské moci. Zvolen byl Ninurta, který se s Anzuem utkal a přemohl jej.²⁵⁷

4.5.6.8 Sestup Ištary do podsvětí

Tento mýtus se dochoval ve dvou verzích. První z nich pochází z knihovny z Aššuru, druhá z Aššurbanipalovy knihovny. Příběh je však neúplný, dochovalo se pouhých 150 řádek. Je jasné, že se text nechal inspirovat sumerskou předlohou²⁵⁸, v mnoha ohledech se od ní však odlišuje.²⁵⁹ Především je akkadská verze mýtu podstatně kratší, než sumerská předloha.²⁶⁰

Mýtus vypráví o tom, jak bohyně Ištar, sumerská Inanna, sestoupila do podsvětí, do Země bez návratu, kde byla uvězněna. Ištar musela projít skrze sedm bran, v každé z nich si musela postupně sundat šperky, ozdoby a šaty. V podsvětí na ni její sestra, bohyně Ereškigal, uvalila šedesát nemocí. Mezitím na zemi ustala veškerá sexuální aktivita zvířat i lidí. Když se Ea dozvěděl, že se na zemi již nerodí děti ani zvířata, a Ištar se stále nevrátila z podsvětí, vymyslel lest. Stvořil muže, Asúšunamira, který měl také sejít do podzemní říše a osvobodit Ištar z vězení. Ištar byla pokropena vodou života a propuštěna. Při odchodu z podsvětí opět procházela sedmi branami a v každé z nich jí bylo vráceno to, co jí bylo při příchodu odebráno.²⁶¹

²⁵⁷ Hruška a kol., 1977, str. 233-242.

²⁵⁸ Sumerský mýtus Sestup Inanny do podsvětí ze starobabylonského období. Viz překlad sumerského mýtu do angličtiny zde: <http://etcsl.orinst.ox.ac.uk/cgi-bin/etcsl.cgi?text=t.1.4.1#>.

²⁵⁹ Oppenheim, 2001, str. 204.

²⁶⁰ Prosecký, 2010, str. 123.

²⁶¹ Hruška a kol., 1977, str. 212-217.

4.5.7 Chammurapiho zákoník

Několik Chammurapiho zákonů bylo známo v opisech z Aššurbanipalovy knihovny ještě před nálezem slavné stély v Súsách. Tyto opisy byly psány v babylónštině. Dnes již víme, že nejde o nejstarší právní zákoník, jistě se ale jedná o největší dílo svého druhu.²⁶²

Chammurapi (1792-1750 př. n. l.) byl významným babylonským panovníkem, který velmi dbal na to, aby jeho zákoník stál v chrámech ve všech větších městech v Babylonii. Vážnost díla dokazují i opisy, které byly nalezeny v Ninive a které sloužily zřejmě jako předloha pro žáky písarských škol.²⁶³

V Chammurapiho zákoníku se uvádějí možné případy, k nimž v každodenním životě docházelo. Řeší okolnosti, jak a kdy došlo k trestnému činu. Složitěji postupuje v případech znásilnění a cizoložství. Tresty se pak stupňují od pouhé pokuty až po trest smrti. Výhodou zajisté bylo, že se braly v potaz různé polehčující okolnosti. Velkým problémem však byl třídní charakter zákonů, kdy se plnoprávní občané, na rozdíl od otroků, těšili velikým výsadám.²⁶⁴

4.6 Zánik knihovny

Knihovna zaniká spolu se zánikem Ninive roku 612 př. n. l., kdy bylo město napadeno Médy. V Aššurbanipalově paláci vznikl požár, ten ale fond knihovny nezničil, naopak přispěl ke zpevnění tabulek. Oheň tedy tabulky zakonzervoval a i po takové době vypadají, jako by byly napsány teprve

²⁶² Klíma, 1976, str. 210-211.

²⁶³ Bič, 1990, str. 235.

²⁶⁴ Tamtéž, str. 236-237.

včera. Knihovna, která se nacházela v tzv. Lvím pokoji, se propadla a police shořely. V důsledku pádu se mnoho tabulek rozbilo.²⁶⁵

²⁶⁵ Cejpek, 2002, str. 24-25.

5. OBJEV AŠŠURBANIPALOVY KNIHOVNY V NINIVE

Více jak 2 tisíce let ležely trosky zničeného města Ninive, včetně tabulek z poničené Aššurbanipalovy knihovny, v zemi do doby, než je někdo opět vyzvedl na světlo světa. Cesta k tomuto významnému objevu byla dlouhá a strastiplná.

Ve středověku začínají z Evropy do Mezopotámie přicházet první cestovatelé, spíše poutníci. Ti chtěli na vlastní oči vidět místa, o kterých četli v Bibli, především pak Babylon a Ninive. Rabín Benjamin z Tudely (1130-1173), původem ze Španělska, se dostal až do Mosulu, aby zde navštívil místní židovskou osadu. Byl si vědom toho, že na druhém břehu Tigridu leží rozvaliny Ninive. Ve svých memoárech se zmiňoval:

„Ninive bylo z kořene vyvráceno; na jeho dávné prostoře jsou však budovy a četné tvrze.“²⁶⁶

Benjaminovy záznamy z cest byly natolik ceněny, že byly vydávány v tištěné podobě ještě 400 let po jeho smrti. Nejdříve byly vydány v hebrejštině (1543) a latině (1575), později se překládaly do francouzštiny a angličtiny.²⁶⁷

Přibližně ve stejné době, jako Benjamin z Tudely, přicestoval do Mezopotámie i rabín Petachjá z Řezna. Toho Ninive příliš neupoutalo, pouze se zmínil, že Ninive je „*hromadou rozvalin*“. Jeho cestovní záznamy byly opět zveřejněny, v hebrejštině roku 1595 a v angličtině až roku 1856.²⁶⁸

²⁶⁶ Klíma, 1976, str. 52.

²⁶⁷ Bič, 1990, str. 132.

²⁶⁸ Tamtéž, str. 132-133.

Větší prostor popisu Ninive věnoval ve svých memoárech mnich Ricoldo Penniny z Monte di Croce. Ten dorazil do Mosulu v roce 1290 a do svého deníku si zapsal:

„Po dlouhém putování jsme došli k velikému městu Ninive. Bylo veliké svou délkou, nikoliv šíří, neboť bylo postaveno na Tigridu, řece ráje. Zde nám ukázali horu, na níž stál Jonáš, a pramen, ze kterého pil... Jinak město samo je zcela rozvráceno, vystupují jen zbytky opevnění. Dnes je však znovu vybudováno na druhé straně řeky a nazývá se Monsal (=Mosul).“²⁶⁹

Někdy v letech 1573-1576 dorazil do Mezopotámie botanik a lékař Leonhard Rauwolff z Augsburgu. Dorazil do Mosulu a také si uvědomoval existenci starověkého Ninive. Svou domněnku zaznamenal:

„Na tomto místě a v kraji zde okolo leželo před léty mocné město Ninive, které ... po určité době bylo hlavním městem Asýrie.“²⁷⁰

V 17. století začínají do Mezopotámie přicházet cestovatelé, kteří již mají zájem provádět určitý druh výzkumu. Probouzí se zájem o mezopotamskou historii a památky. Za průkopníka mezopotamské archeologie je považován Pietro della Valle (1586-1652).²⁷¹ Mezopotámii procestoval křížem krážem a ze svých cest posílal dopisy svému příteli, které posléze vyšly ve třech knižních dílech. Tak přispěl k většímu zájmu badatelů o danou oblast. Valle navíc jako první usoudil, že klínopisné znaky, kterých si všiml na cihlách v Babyloně, musí být druhem písma.²⁷²

Roku 1761 se vydává do Mezopotámie dánská vědecká expedice, jejímž členem byl i Carsten Niebuhr (1733-1815). Carsten byl zeměpisec ve

²⁶⁹ Klíma, 1976, str. 53.

²⁷⁰ Tamtéž, str. 53.

²⁷¹ Tamtéž, str. 54.

²⁷² Bič, 1990, str. 133-134.

vojenských službách a současně velmi nadaný jazykovědec, ovládal dokonce více než dvě desítky jazyků. Expedice nedopadla příliš šťastně, všichni její členové, s výjimkou Niebuhra, s postupem času zemřeli. Niebuhr dokázal určit místo, kde stál Babylon a správně také určil a zakreslil místo, kde se nacházelo Ninive.²⁷³

V roce 1842 zřídila francouzská vláda v Mosulu novou konzulární agenturu a do jejího čela zvolila Paula Emila Botta (1802-1870). Botta byl zkušeným diplomatem, přírodovědcem a v Mosulu se stal i archeologem. Hned po svém příchodu do Mosulu začal se sháněním informací o historii tohoto místa a již ke konci roku 1842 začal s vykopávkami na severním pahorku, Kujundžiku. Po třech měsících s pracemi přestal, kromě početných fragmentů basreliéfů a klínových nálezů, zde nenašel nic zajímavého. Zklamání však o rok později vystřídala radost, když v Chorsábádu objevil palác Sargona II.²⁷⁴

Objev knihovny jako takové si na svůj účet připsali dva archeologové, Austen Henry Layard a Hormuzd Rassam.

5.1 Austen Henry Layard

Austen Henry Layard (1817-1894) se narodil v Paříži a dětství trávil většinou ve Švýcarsku a Itálii. Roku 1833 ho rodina poslala do Londýna studovat práva. Šest let vykonával právní praxi, poté se ale rozhodl razantně změnit svůj život. Procestoval Mezopotámii a při cestě do Istanbulu se zastavil v Mosulu, kde jej uvítal Paul Emile Botta. Botta ukázal Layardovi své vykopávky z Kujundžiku a ty ho natolik uchvátily, že začal přemýšlet o svém vlastním výzkumu. Roku 1845 se mu podařilo získat financování na

²⁷³ Bič, 1990, str. 135-136.

²⁷⁴ Ekschmitt, 1974, str. 9.

své výkopy a svůj první výzkum otevřel 9. listopadu na pahorku Nimrud²⁷⁵. Zde měl Layard štěstí, hned z počátku totiž narazil na Severozápadní palác, vystavěný Aššurnasirpalem II. (883-859 př. n. l.), a na Jihozápadní palác, který byl přestavěn za Asarhaddona (680-669 př. n. l.). Již před Vánoci tyto výkopy zavřel.²⁷⁶

Další výkopy zahájil Layard v roce 1847, tentokrát již na Kujundžiku. Získal také nového vedoucího pracoviště, Hormuzda Rassama²⁷⁷. Layard měl zase štěstí. Hned zpočátku se mu podařilo odhalit zdi Sinacheribova královského paláce, kolosální sochy okřídlených býků s lidskou hlavou a řadu kamenných reliéfů s válečnými a loveckými výjevy.²⁷⁸

V červnu 1847 odjíždí s Rassamem z Mosulu do Istanbulu a následně do Londýna. Od Britského muzea získal potřebnou dotaci na výzkum a po dvou letech se opět vrací zpět do Mezopotámie. Ve výzkumech pokračoval s Rassamem přímo v Sinacheribově paláci na Kujundžiku. Ani tentokrát jej štěstí neopustilo. Podařilo se mu odkrýt Sinacheribův archiv a knihovnu s množstvím tabulek. Objevil i reliéf, který znázorňuje dobytí palestinského města Lakíše asyrskou armádou.²⁷⁹ Dále objevil kolem dvou tisíc dalších reliéfů, 27 portálů a 10 okřídlených býků.²⁸⁰

Layard si vedl podrobný zápis o všech nálezech. Ve své knize se zmiňuje o podobě Ninive. Píše například, že zdi v Kujundžiku byly pracněji zdobené, než ty v Nimrudu. Co se týče Sinacheribova paláce, Layard se zmiňuje, že každá místnost byla zřejmě vybavena k jinému účelu a v každé se nacházela podobizna samotného panovníka. Dlažební kostky

²⁷⁵ Nimrud se nachází 40 km jihovýchodně od Mosulu a skrýval pozůstatky asyrského města Kalachu (Prosecký a kol., 1999, str. 167).

Layard se domníval, že společně s vrchem Kújundžuk tvořil Nimrud celé město Ninive (Layard, 1853, str. 545).

²⁷⁶ Charvát, 2015, str. 29-30.

²⁷⁷ Mosulský křesťan, více o něm viz podkapitola 5.2 Hormuzd Rassam.

²⁷⁸ Klíma, 1976, str. 62.

²⁷⁹ Charvát, 2015, str. 32.

²⁸⁰ Klíma, 1976, str. 62.

v Kujundžiku nebyly popsány, jako ty v Nimrudu, ale na některých místech, většinou při vchodech u okřídlených býků, byly pomalovány různými vzory. Dveře pak byly většinou ze dřeva, často zdobené či pozlacené.²⁸¹

Nejlepší objev na Layarda čekal až ke konci jeho působení na vykopávkách v Ninive. V Sinacheribově paláci odkryl dvě malé a spolu sousedící místnosti, část Aššurbanipalovy knihovny. Zdi místností byly ozdobeny deskami a reliéfy, z nichž byla většina zničených. Když jeho dělníci odstranili suť a hlínu, ukázalo se, že podlaha byla pokryta klínopisnými tabulkami, z nichž některé byly rozbité, některé ale zůstaly neporušeny. V Layardově době byl výzkum klínopisu teprve v počátcích, proto tento nálezn ještě nebyl dostatečně oceněn a zprvu nezpůsobil žádnou velkou pozornost. Kdyby jen Layard tušil, jak velký objev učinil.²⁸²

Layard o objevu klínopisných tabulek a komor, ve kterých byly uloženy, napsal:

„Komory, které popisují, se zdají být součástí deponitáře na dokumenty v paláci v Ninive. Byly naplněné do výšky jedné stopy, nebo i více, některé tabulky zůstaly celé, větší části byly rozbity do mnoha fragmentů, pravděpodobně když spadly z horní části budovy. Tabulky byly různých rozměrů, největší byly ploché a měřily asi devět až šest palců, některé z menších nebyly větší jak jeden palec. Znaky klínového písma byly na většině z nich mimořádně ostré a dobře viditelné, na druhou stranu v některých případech se nedaly přečíst bez lupy.“²⁸³

Od roku 1851 se Layard také pokoušel o výzkum druhého ninivského pahorku, Nabí Júnus. Zde se mu podařilo nalézt královské nápisy

²⁸¹ Layard, 1853, str. 555-556.

²⁸² Ekschmitt, 1974, str. 11.

²⁸³ Taylor, 2015, <http://oracc.museum.upenn.edu/asbp/archaeology/excavationsbegin/index.html>.

Citováno dne: 27. 4. 2016.

Sinacheriba a Asarhaddona. Zjistil, že se pod vesnicí na tomto pahorku nachází palác krále Asarhaddona, výkop ale nebylo možné uskutečnit z obavy místních obyvatel ze znesvěcení hrobu proroka Jonáše, který se zde nacházel. Ve stejném roce pak Layard nadobro opouští Mezopotámii a odjíždí do Londýna, kde na něj čekala politická kariéra.²⁸⁴

5.2 Hormuzd Rassam

Hormuzd Rassam (1826-1910) žil v křesťanské rodině v Mosulu. Roku 1846 přijal místo vedoucího pracoviště na výzkumu Austena Henryho Layarda v Nimrudu. Po Layardově odjezdu do Londýna roku 1851 pokračoval Rassam v jeho práci.²⁸⁵

Zpočátku nebyly jeho výkopy snadné. V Nimrudu se již žádné velké objevy nečekaly a na Kujundžiku také nebyly vyhlídky příliš příznivé. Rassam kopal v jižní části Kujundžiku přes rok, bez většího úspěchu. Poté se jeho pozornost obrátila na severní část Kujundžiku, která ale patřila francouzské expedici. Francouzi však nezačali s výkopy, proto se Rassam rozhodl jednat. Nejdříve kopal u demarkační čáry, kde prozatím neporušoval vzájemné dohody. Zde však nic nenašel a rozhodl se vniknout na francouzské území. V noci před Vánoci roku 1853 tedy vnikli jeho dělníci na zakázané území a téměř ihned narazili na zbytky nějaké budovy. Za svítání celá akce musela skončit. Třetí noc už Rassam věděl, že odkryl Aššurbanipalův palác. Od této doby mohl pokračovat ve vykopávkách legálně, neboť zajistil palác pro Anglii.²⁸⁶

Rassam odkryl horní část úzké a dlouhé haly, která se stala světoznámou pod názvem „lví pokoj“. Její zdi byly pokryty reliéfy, kde byly

²⁸⁴ Charvát, 2015, str. 32.

²⁸⁵ Tamtéž, str. 46.

²⁸⁶ Ekschmitt, 1974, str. 12.

znázorněny lovecké scény s Aššurbanipalem, který zabíjí lvy, divoké osly a gazely. Tyto reliéfy patří k nejvydařenějším dílům novoasyrských umělců. Kromě reliéfů našel Rassam ve „lvím pokoji“ ještě druhou velkou skupinu tabulek patřící do Aššurbanipalovy knihovny, která byla v podobném stavu jako ta, kterou našel Layard v jihozápadním paláci.²⁸⁷

Roku 1853 Rassam odjíždí do Anglie, aby následně pracoval v britských diplomatických službách v Adenu a Etiopii, kde se dokonce na krátkou dobu ocitl ve vězení. Poté se usadil v Londýně a oženil se. Na archeologii však nezanevřel a roku 1876 byl jmenován vedoucím expedice v severní Mezopotámii. Rassam tedy pokračoval ve výkopech v Nimrudu a Kujundžiku.²⁸⁸ Zde převzal vykopávky po náhlé smrti George Smitha (viz níže). Podnikl celkem čtyři kampaně, které představují poslední asyrské vykopávky v 19. století. Rassam dostal za úkol zachránit co nejvíce artefaktů z Aššurbanipalovy knihovny. Rassam však raději hledal velkolepé předměty, než tabulky.²⁸⁹ O hledání tabulek se vyjádřil:

„Ačkoli toto bylo vlastním účelem mého posláním v letech 1878 a následujících, daleko víc jsem toužil objevit nějaké zříceniny, než abych svou činnost omezoval na takovou bezduchou práci... Snažil jsem se objevit neznámé sochy a odkryt důležité monumentální památky.“²⁹⁰

V Ninive Rassam našel kolem dvou tisíc tabulek, včetně téměř nepoškozeného souboru s Aššurbanipalovými anály.²⁹¹

²⁸⁷ Ekschmitt, 1974, str. 12.

²⁸⁸ Charvát, 2015, str. 48.

²⁸⁹ Ekschmitt, 1974, str. 14.

²⁹⁰ Tamtéž, str. 14-15.

²⁹¹ Tamtéž, str. 15.

Roku 1882 se nadobro vrací do Anglie. Zde ho ale čekalo nepříjemné obviňování, kvůli údajným nevědeckým metodám, které praktikoval ve svých výzkumech.²⁹² Svě stáří prožil v Anglii s pocity zklamání a hořkosti.²⁹³

5.3 George Smith

Během příštích sto let od Rassamova objevu provedlo Britské muzeum sérii kampaní na získání dalších materiálů z knihovny. První expedicí byl pověřen George Smith (1840-1876).²⁹⁴

George Smith byl povoláním mědirytec. Osud tomu chtěl a „otec asyrologie“ Henry Creswicke Rawlinson²⁹⁵ si ho vybral jako svého asistenta. Právě Rawlinson si jako první uvědomil důležitost klínopisných tabulek nalezených v Aššurbanipalově knihovně v Ninive. Britskému muzeu předložil plán, podle kterého měly být roztrženy spousty tabulek, které muzeum zatím nashromáždilo. George Smith dostal za úkol třídit úlomky tabulek a zkoušet sestavit dohromady ty, které by mohly patřit k sobě.²⁹⁶

Smith jednoho dne narazil na fragmentární tabulku s babylonským textem o potopě. Tabulka měla odlomený konec, kdy chybělo asi patnáct řádků. V Anglii tento objev ihned způsobil poprask. Doposud byl příběh o potopě znám pouze z Bible. George Smith předložil text na slavné přednášce²⁹⁷ konané v Londýně roku 1872 a zároveň vyslovil domněnku, že

²⁹² Pravdou je, že Rassamovy i Layardovy výzkumy se podobaly spíše drancování lokalit za účelem opatření efektního materiálu, na druhou stranu prostřednictvím takto drastických zásahů vzrostl fond Britského muzea o nemalý počet artefaktů (Charvát, 2015, str. 48).

²⁹³ Charvát, 2015, str. 48.

²⁹⁴ Taylor, Ashurbanipal Library Project, 2015,

<http://oracc.museum.upenn.edu/asbp/archaeology/excavationsbegin/index.html>. Citováno dne: 27. 4. 2016.

²⁹⁵ Žil v letech 1810-1895 a patří k zakladatelům klínopisných studií. Klínopisné nápisy rozluštil pomocí trojjazyčného nápisu Dáreia I. na bísutúnské skále (Prosecký a kol., 1999, str. 320).

²⁹⁶ Ekschmitt, 1974, str. 13.

²⁹⁷ Přednáška se konala 3. prosince 1872 v Society of Biblical Archaeology v Londýně (Ekschmitt, 1974, str. 12).

babylonské vyprávění o potopě je součástí, přesněji jedenáctou kapitolou, rozsáhlého eposu o Gilgamešovi.²⁹⁸

Po přednášce nabídl anglický deník Daily Telegraph nemalou sumu pro novou expedici do Asýrie, ale pouze pod podmínkou, že se expedice a hledání chybějících částí pověsti o potopě ujme Smith osobně, a že bude o vykopávkách podávat Daily Telegraphu informace.²⁹⁹

Počátkem března roku 1873 Smith přijíždí do Mosulu, s vykopávkami však musí ještě chvíli počkat, než dostane potřebné povolení ke kopání. Na začátku dubna se konečně pouští do práce a začíná kopat v Nimrudu, zde toho ale moc neobjevil. Začátkem května začíná s vykopávkami na Kujundžiku. Pahorek byl ve velmi špatném stavu, zpusťily ho výkopové práce prováděné Layardem i Rassamem a sutiny z objevených paláců se navíc používaly jako stavební materiál pro nový most přes Tigris. Veškerou suť bylo tedy nutné odklidit a prosít. Smith omezil průzkum pouze na okolí obou knihoven, objevených Layardem a Rassamem, a musel se spoléhat na štěstí. Přesně týden po zahájení prací Smith opravdu objevil chybějící úlomek s úryvkem vyprávění o potopě.³⁰⁰

Poté, co se Smithovi podařilo něco tak nepravděpodobného, byl k jeho jménu připojen predikát „nálezce špendlíku v kupě sena“.³⁰¹ Daily Telegraph považoval nalezením chybějící části textu o potopě svůj cíl za splněný a průzkum v Ninive již nadále nesponzoroval. Smith propustil na začátku června své dělníky a vrací se zpátky do Londýna.³⁰²

Další expedici sponzorovalo Britské muzeum a hned na počátku roku 1874 se George Smith znovu vypravil do Ninive. Zde navýšil počet dělníků a je pravděpodobné, že mnoho tabulek bylo zatajeno a rozkradeno. I přes to

²⁹⁸ Ekschmitt, 1974, str. 12; Klíma, 1976, str. 63.

²⁹⁹ Ekschmitt, 1974, str. 13.

³⁰⁰ Tamtéž, str. 13.

³⁰¹ Klíma, 1976, str. 63.

³⁰² Ekschmitt, 1974, str. 14.

Smith zachránil z Aššurbanipalovy knihovny více než 3 tisíce nápisů. V polovině března Smithovi skončilo povolení k výkopům a vrací se zpět do Londýna, kde se věnoval studiu nalezených tabulek.³⁰³

Roku 1876 se George Smith vydává na svou třetí, a poslední, cestu do Mezopotámie. Mosul byl zpustošen cholerou a morem a Smith expedici raději vzdává a vrací se domů. V syrském Aleppu jej však stihla úplavice a 19. srpna 1876 Smith umírá v domě anglického konzula.³⁰⁴

³⁰³ Ekschmitt, 1974, str. 14.

³⁰⁴ Ekschmitt, 1974, str. 14; Klíma, 1976, str. 63.

6. ZÁVĚR

Knihovny a archivy zakládali ve starověké Asýrii již Aššurbanipalovi předci. Jeho knihovna však byla tou největší a stala se nejslavnější. Aššurbanipal se původně králem stát neměl, nakonec vládl v Asýrii několik desetiletí.

Hned z počátku své vlády se musel vypořádat s napjatou situací v podrobené části Egypta, dále pak s věčně problémovým Elamem a na konec a rebelujícím starším bratrem, který vládl v Babylonii a nikdy se nesmířil s tím, že Aššurbanipal dostal trůn v Asýrii.

Aššurbanipal byl velmi vzdělaným panovníkem. Uměl číst a psát, a velice rád se těmito dovednostmi chlubil. Ve svém hlavním městě Ninive si nechal postavit nový královský palác a do něj začal shromažďovat klínopisné tabulky ze všech koutů Mezopotámie. Především pak z dobyté Babylonie. Shromažďování textů probíhalo systematicky a jistě zabralo spoustu práce a času.

V Aššurbanipalově knihovně bylo nalezeno téměř 30 tisíc klínopisných tabulek. Knihovnu lze rozdělit na dvě části, na státní archiv a osobní knihovnu Aššurbanipala. Obsah státního archivu byl bohatý na státní dokumenty, smlouvy, právní listiny, hospodářské záznamy a další. V osobní části se nacházel soubor eposů a mýtů, zaklínadla, věštby, rituální texty a další. Nacházely se zde největší poklady mezopotamského písemnictví, především pak mýtus Enūma Eliš a epos o Gilgamešovi.

Se smrtí Aššurbanipala končí i vláda mocné dynastie Sargonovců a dějiny Asýrie jsou téměř u konce. S rokem 612 př. n. l. je zničena i knihovna v Ninive a její poklady na dlouhá staletí zapomenuty.

V 19. století vzrostl zájem o Mezopotámii a její poklady a začínají se provádět první archeologické výzkumy. Zasluhou Austena Henry Layarda a

Hormuzda Rassama tak Aššurbanipalova knihovna znovu spatřila světlo světa. Bohužel tyto výzkumy byly teprve v počátcích a často docházelo k přehlížení menších artefaktů v honbě za senzačními objevy. Také se nevedly příliš podrobné záznamy o nalezených předmětech, hlavně o přesném místě nálezů. Je také důležité si uvědomit, že spousta z nalezených tabulek a předmětů, nalezených (nejen) v Ninive, se ztratilo, bylo rozprodáno atd.

Význam nalezených tabulek v Aššurbanipalově knihovně je pro světovou vědu nesporný. Dvojazyčné texty pomohly při rozluštění sumerštiny. Chronologické záznamy různých událostí pak přispěly k přesné rekonstrukci asyrských i babylonských dějin. Díky mýtům máme lepší představu o tom, jak dřívější lidé smýšleli o úloze bohů, člověka a o smrti. Různé věštecké texty nám dokazují, jaký vliv měly věštby na lidi při řešení různých záležitostí, jak osobních, tak státních. Pomocí různých zaklínacích textů si zase můžeme představit, jakou roli hrála magie v životě starých Mezopotámců.

Aššurbanipal měl jistě ze své knihovny radost. Určitě si užíval chvíle klidu s nějakou dobrou tabulkou ke čtení v ruce a jistě by jej potěšilo, že se z fondu jeho knihovny těší lidé i dnes.

7. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

7.1 Odborné publikace a články

BIČ, M., *Při řekách babylonských*, Vyšehrad, Praha, 1990.

CEJPEK, J. a kol., *Dějiny knihoven a knihovnictví*, Karolinum, Praha, 2002.

EKSCHMITT, W., *Paměť národů*, Orbis, Praha, 1974.

FINCKE, J., C., *The Babylonian Texts of Nineveh*, Report on the British Museum's Ashurbanipal Library Project, Museum's Department of the Ancient Near East, 2003, str. 111-149.

GLASSNER, J.-J., *Mezopotámie: 34. století př. n. l. až 539 př. n. l.*, Lidové noviny, Praha, 2004.

HRUŠKA a kol., *Mýty staré Mezopotámie*, Sumerská, akkadská a chetitská literatura na klínopisných tabulkách, Odeon, Praha, 1977.

CHARVÁT, P., *Archeologie na Blízkém východě: první dvě století*, Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Praha, 2015.

KLÍMA, J., *Společnost a kultura starověké Mezopotámie*, Nakladatelství Československé akademie věd, Praha, 1963.

KLÍMA, J., *Lidé Mezopotámie*, Orbis, Praha, 1976.

KLÍMA, J., *Zákony Asýrie a Chaldeje*, Academia, Praha, 1985.

KRAMER, S., N., *Historie začíná v Sumeru*, Odeon, Praha, 1966.

LAYARD, A., H., *Discoveries among the ruins of Nineveh and Babylon*, Harper and Brothers, New York, 1853.

LEICKOVÁ, G., *Mezopotámie: počátky měst*, BB art, Praha, 2005.

LUCKENBILL, D., D., *Ancient Records of Assyria and Babylonia Volume II*, The University of Chicago Press, Chicago, 1927.

- MATOUŠ, L., *Epos o Gilgamešovi*, Československý spisovatel, Praha, 1976.
- MIEROOP, Marc Van De, *Dějiny starověkého Blízkého východu okolo 3000-323 př. Kr.*, Academia, Praha, 2010.
- NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F., *Dějiny Mezopotámie*, Karolinum, Praha, 1998.
- OLMSTEAD, A., T., *History of Assyria*, The University of Chicago Press, Chicago, 1923.
- OPPENHEIM, A., L., *Starověká Mezopotámie: portrét zaniklé civilizace*, Academia, Praha, 2001.
- PARPOLA, S., *Assyrian Library Records*, Journal of Near Eastern Studies, Vol. 42, No. 1, Chicago, The University of Chicago Press, 2010, str. 1-29.
- PEČÍRKOVÁ, J., *Asýrie – Od městského státu k říši*, Academia, Praha, 2000.
- PROSECKÝ a kol., *Encyklopedie starověkého Předního východu*, Libri, Praha, 1999.
- PROSECKÝ, J., *Slova do hlíny vepsaná: mýty a legendy Babylónu*, Academia, Praha, 2010.

7.2 Internetové zdroje

Ashurbanipal Library Project, Department of the Middle East, The British Museum, 2015. Dostupné z:

<http://oracc.museum.upenn.edu/asbp/index.html>.

Ashurbanipal's Coronation Hymn, SAA 03 011, State Archives of Assyria online, SAAo. Dostupné z: <http://oracc.museum.upenn.edu/saao/corpus>.

BIBLE: Písmo svaté Starého a Nového zákona, český ekumenický překlad. Dostupné z: <http://www.biblenet.cz/>.

BESNIER, M.-F., *The Geography of Knowledge, Divinatory series*, The GKAB Project, 2012. Dostupné z: <http://oracc.museum.upenn.edu/cams/gkab/theworldoftheipu/divinatoryseries/index.html>.

CURRY, A., *Here Are the Ancient Sites ISIS Has Damaged and Destroyed* National Geographic, 2015. Dostupné z: <http://news.nationalgeographic.com/2015/09/150901-isis-destruction-looting-ancient-sites-iraq-syria-archaeology/>.

Inana's descent to the nether World, The Electronic Text Corpus of Sumerian Literature, ETCSL. Dostupné z: <http://etcsl.orinst.ox.ac.uk/cgi-bin/etcsl.cgi?text=t.1.4.1#>.

MARK, J., J., *Ashurbanipal*, Ancient History Encyklopedia, 2009. Dostupné z: <http://www.ancient.eu/Ashurbanipal/>.

MARK, J., J., *Assyria*, Ancient History Encyklopedia, 2014. Dostupné z: <http://www.ancient.eu/assyria/>.

MARK, J., J., *Nineveh*, Ancient History Encyklopedia, 2011. Dostupné z: <http://www.ancient.eu/nineveh/>.

Neo-Assyrian Omen, CT 35, Corpus of Ancient Mesopotamian Scholarship, *Barutu corpus*. Dostupné z: <http://oracc.museum.upenn.edu/cams/barutu/corpus>.

RADNER, K., *Assurbanipal, king of Assyria (669-c.630)*, Knowledge and Power, Higher Education Academy, 2012. Dostupné z: <http://oracc.museum.upenn.edu/saao/knpp/essentials/assurbanipal/>.

RADNER, K., *Nineveh, Assyria's capital in the 7th century BC*, Knowledge and Power, Higher Education Academy, 2012. Dostupné z: <http://oracc.museum.upenn.edu/saao/knpp/essentials/nineveh/>.

Red Glow, SAA 08 035, State Archives of Assyria online, SAAo. Dostupné z: <http://oracc.museum.upenn.edu/saao/corpus>.

ROBSON, E., *Ashurbanipal's Library*, Knowledge and Power, Higher Education Academy, 2012. Dostupné z: <http://oracc.museum.upenn.edu/saao/knpp/essentials/assurbanipalslibrary/index.html>.

ROBSON, E., *The Geography of Knowledge, Healing texts*, The GKAB Project, 2012. Dostupné z: <http://oracc.museum.upenn.edu/cams/gkab/theworldoftheipu/healingtexts/>.

ROBSON, E., *The Geography of Knowledge, Literary works in first-millennium scribal education*, The GKAB Project, 2012. Dostupné z: <http://oracc.museum.upenn.edu/cams/gkab/scribalapprenticeship/literaryworks/index.html>.

SCHWEMER, D., *Corpus of Mesopotamian Anti-witchcraft Rituals, Magic & Witchcraft*, 2014. Dostupné z: http://www.cmawro.altorientalistik.uni-wuerzburg.de/magic_witchcraft/.

The British Museum, Collection online. Dostupné z: <http://www.britishmuseum.org/research.aspx?ref=header>.

The Sumerian king list, The Electronic Text Corpus of Sumerian Literature, ETCSL. Dostupné z: <http://etcsl.orinst.ox.ac.uk/cgi-bin/etcsl.cgi?text=t.2.1.1#>.

Will Ashurbanipal Recover from his Illnes?, SAA 04 276, State Archives of Assyria online, SAAo. Dostupné z: <http://oracc.museum.upenn.edu/saao/corpus>.

Zakutu Treaty, SAA 02 008, State Archives of Assyria online, SAAo. Dostupné z: <http://oracc.museum.upenn.edu/saao/corpus>.

8. RESUMÉ

This master's thesis focuses on Ashurbanipal Library in Nineveh. Ashurbanipal was the last of the great kings of Assyria. He was the son of Esarhaddon of the Neo-Assyrian Empire. Ashurbanipal achieved the greatest territorial expansion of the Assyrian Empire. However he is best known for his vast library at Nineveh, which he himself considered as his greatest achievement.

In Ashurbanipal's Library were found the Enuma Elish and the Epic of Gilgamesh in collection of works in the Library of Ashurbanipal. The original Mesopotamian story of the Great Flood was mentioned within tables of Nineveh, which is dated before the analogical story in the Bible.

Ashurbanipal's library was found in the 19th century by Austen Henry Layard and Hormuzd Rassam and the library's discovery has since been considered one of the greatest and most important archaeological finds in history.

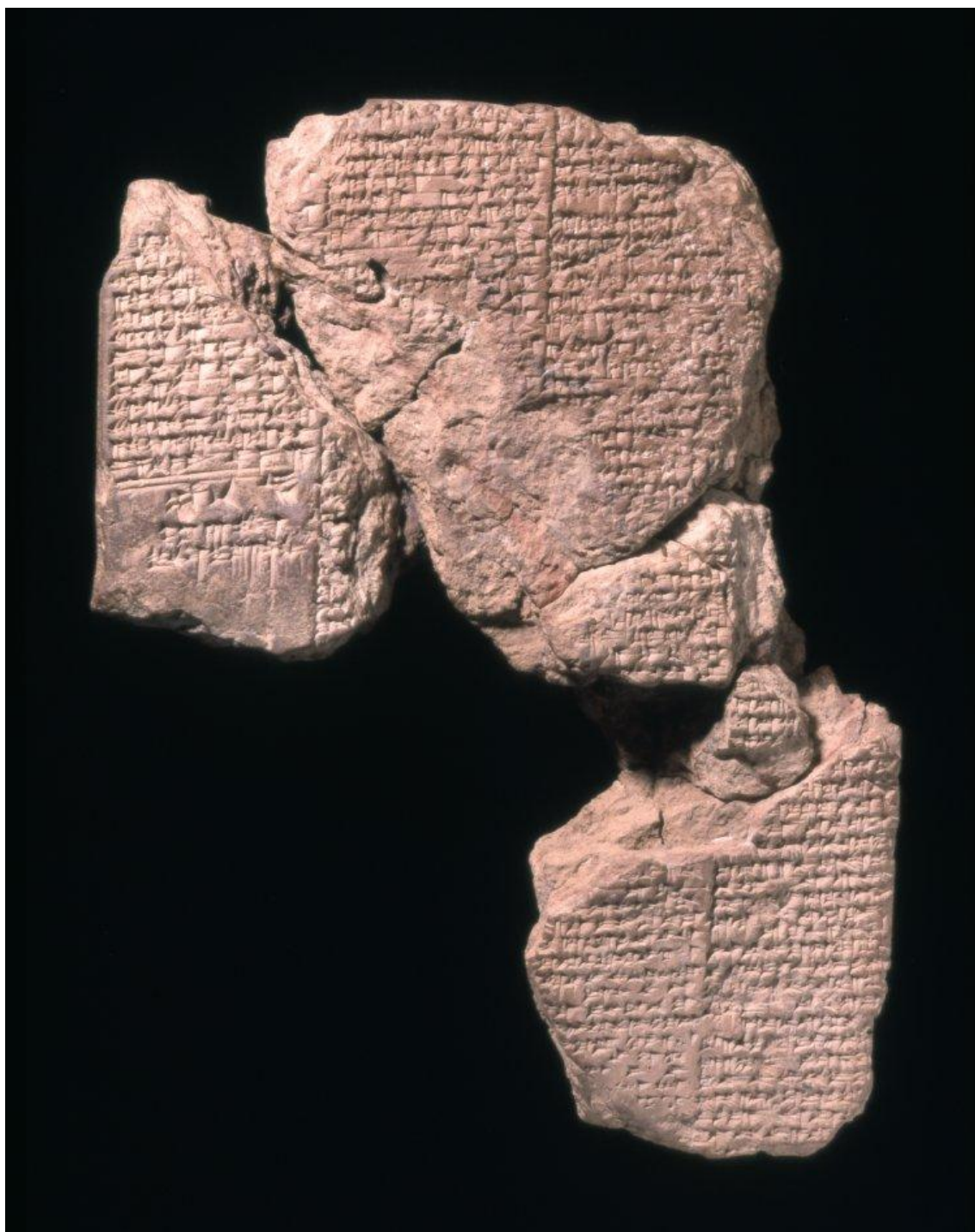
9. PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Aššurbanipal při lovu lvů.³⁰⁵

³⁰⁵http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=366929&partId=1&searchText=king+ashurbanipal+lion+&images=true&page=1.

Příloha č. 2: Fragment 11. tabulky o potopě z Eposu o Gilgamešovi.³⁰⁶

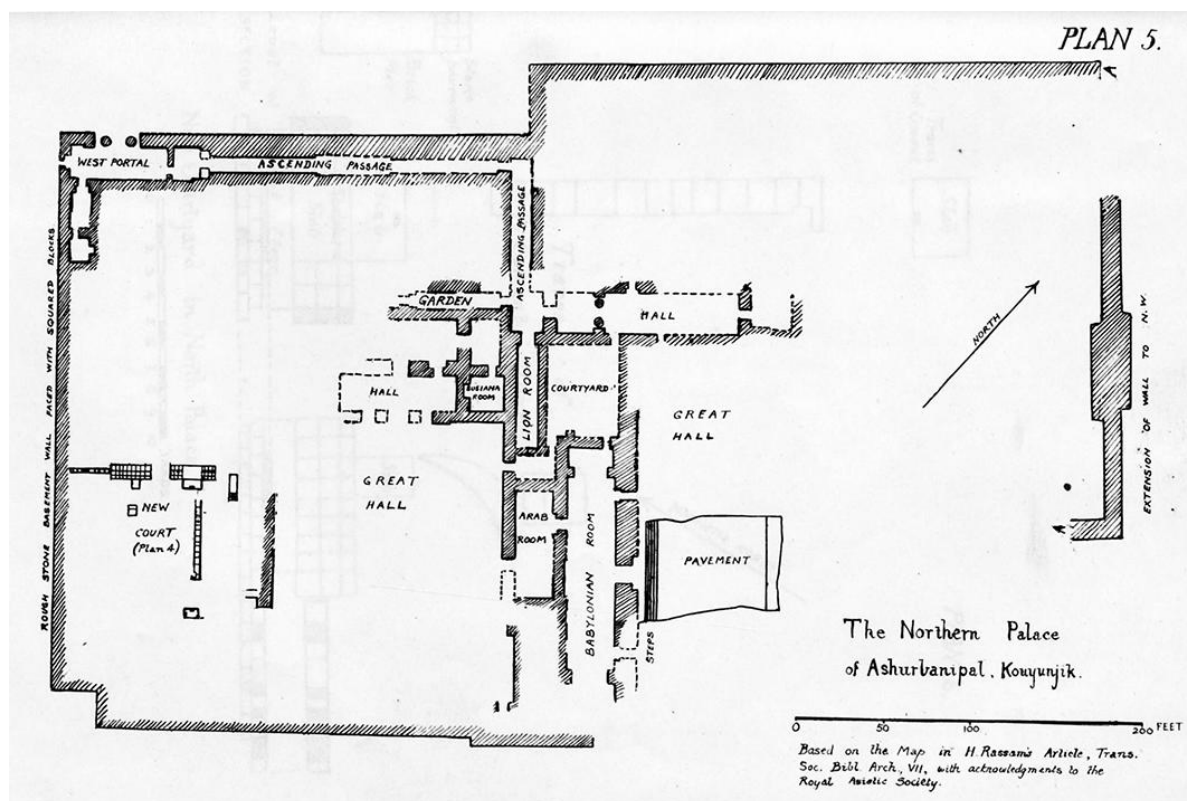
³⁰⁶http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=792696&partId=1&searchText=gilgamesh&images=true&page=1.

Příloha č. 3: Fragment eposu Enūma Eliš.³⁰⁷

³⁰⁷http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId300941&partId=1&searchText=enuma+elish&images=true&page=1.

Příloha č. 4: Nákres Aššurbanipalova Severního paláce v Ninive.³⁰⁸

³⁰⁸ <http://oracc.museum.upenn.edu/asbp/areasofnineveh/northpalace/index.html>.